

ARMES POTENCIALMENT LETALS

Sobre com militaritzar l'espai públic
i traumatitzar els cossos

Autoria: Ainhoa Ruiz Benedicto, Anna Montull Garcia

Publicat per:

Centre Delàs d'Estudis per la Pau

Bisbe Laguarda, 4
08001 Barcelona
T. 93 441 19 47
www.centredelas.org
info@centredelas.org

Autoria: Ainhoa Ruiz Benedicto, Anna Montull Garcia

Agraïments: Claudia Blanco López, Désarmons-les !

Barcelona, novembre 2022

Disseny i maquetació: Esteva&Estêvão

Foto de portada: Studio Incendo; p. 5, 8, 35: Paulo Slachevsky; p. 11: Eneas De Troya; p. 18: Norbu Gyachung;
p. 28: Studio Incendo

ISBN: 978-84-09-44572-1

INDEX

Resum Executiu	5
Introducció	9
1. Història, ús i definició de les armes potencialment letals	11
1.1 Recorregut històric i regulació internacional de les armes potencialment letals	12
1.2 Definicions i categories de les armes potencialment letals	15
2. Problemàtica entorn de l'ús de les armes potencialment letals i de l'avenç del militarisme en els cossos policials.	18
2.1 Casos d'ús il·lícit d'armament potencialment letal	19
2.2 Impacte de les armes potencialment letals	23
2.3 La militarització de la policia i la policialització dels militars	25
3. Un context afavoridor per a un mercat en auge	28
3.1 Principals empreses productores d'armes potencialment letals ..	29
3.2 Un controvertit mercat en expansió	32
Conclusions i recomanacions.	35
Bibliografia	37

INDEX DE TAULES

Taula 1. Tipus i categories d'armes potencialment letals.....	16
Taula 2. Principals empreses mundials productores d'armes potencialment letals.....	29

VIOLENCIA ES QUE EL
ESTADO TE QUITA
LOS OJOS

RESUM EXECUTIU

Diversos factors estan canviant, modelant i fent evolucionar el model de seguretat a les ciutats. Aquest model ha estat dominat per la doctrina de l'ordre públic i l'ús de cossos de seguretat de l'Estat per a mantenir un model d'ordre i seguretat determinat. Sovint aquest model d'ordre té per objectiu frenar i sufocar la contestació, les mobilitzacions i protestes socials que, no obstant, han format part de les arrels, la història i evolució de les urbs de tot el món. Les reivindicacions socials han contribuït a modelar l'espai públic i l'han reivindicat com a espai popular de contestació, des de Barcelona a Bogotà, passant per Santiago de Xile, París, Gitega o Jakarta. Si alguna cosa comparteixen les ciutats de tot el món és que els seus carrers són l'espai col·lectiu d'organització social.

Actualment ens trobem en un context complex pel que fa a la denominada seguretat de l'espai públic o manteniment de l'ordre públic. Les ciutats es veuen sacsejades pels escenaris canviants de la política internacional. La prova més clara d'això són els atemptats i atacs que sofreixen, de manera cada vegada més comuna, les habitants de les ciutats de tot el món, especialment al Sud Global. Molts d'aquests atacs responen a formes de terrorisme o d'extremisme violent com a resposta a tensions globals que es tradueixen en el context local. Aquests atacs estan servint, sobretot a un Nord Global que concentra la minoria d'ells, per a accelerar la implementació de mesures securitàries procedents de l'esfera internacional a les ciutats, i que s'apliquen mitjançant el desplegament de més càmeres de vigilància, sistemes de control biomètric, més cossos de seguretat, compra de nous tipus d'armes com a drons i altres desplegament d'exèrcits a les ciutats sota estats d'alarma, com va ocórrer a França després dels atacs del Bataclan el 2015.

Alhora, diferents agents polítics i socials justifiquen i legitimen l'expansió d'aquestes mesures en nom d'un model determinat de seguretat. D'aquesta manera, les dinàmiques de securització, basades en el control, la vigilància i la intercepció de subjectes que, presumptament, suposen una amenaça per l'estatus quo, s'han reforçat. Això té lloc en un moment en el qual, precisament, el Global Peace Índex de 2022, assenyalava que les protestes violentes a tot el món han augmentat en un 49% des de 2008 (Global Peace Índex, 2022: 23). El reforç de la securització i l'augment de les protestes socials a tot el món serveixen als governs per a rearmar-se en la seva cerca per mantenir un ordre públic determinat, així com també per a reforçar la recerca i producció d'armes potencialment letals, l'ús de les quals creix de manera exponencial, reforçant i militaritzant els cossos policials de ciutats de tot el món. D'aquest creixement també se'n beneficia un mercat que, per descomptat, creix fruit de les tensions socials que es dirigeixen a les ciutats, i en el qual es genera un entramat industrial propi.

Sovint aquestes armes han suscitat àmplies polèmiques sobre el seu ús i els danys que potencialment puguin causar. Així mateix, també ha conduït al qüestionament del paper de les forces de seguretat i a preguntar-nos, com a societat, què significa construir seguretat si anar a una manifestació pot acabar amb greus mutilacions dels cossos que massa vegades queden desproveïdes d'una posterior justícia reparadora.

En un moment en què la ciutat també s'està reivindicant a si mateixa com a espai de proximitat per a garantir drets, sobirania i proveir de necessitats bàsiques, l'avenç de mesures securitàries i la introducció d'armes potencialment letals entre els cossos de seguretat sembla produir un efecte contradictori.

El present informe vol ser una primera introducció des de la perspectiva que ens aporten altres models de seguretat, per a analitzar aquestes armes potencialment letals i els debats que giren entorn d'elles, per tal de poder avaluar l'impacte que tenen en la construcció d'un món més segur per a totes les persones.

De l'anàlisi realitzada en el present informe destaquem les següents consideracions i conclusions:

- El laboratori i experimentació d'ús de les anomenades armes no letals van ser les lluites i revoltes anticolonials. Les forces armades dels imperis van potenciar l'ús, recerca i producció d'aquestes armes, a la qual cosa va seguir la recerca de contenció de les revoltes obreres d'inicis del segle XX.

- L'últim document internacional de regulació no vinculant publicat sobre aquesta mena d'armament són les "Orientacions de les Nacions Unides en matèria de Drets Humans sobre l'ús d'armes menys letals en el manteniment de l'ordre". En aquest, es defensa l'ús del terme "menys letal" en lloc de "no letal", exposant que "*l'ús de qualsevol arma pot tenir conseqüències fatals*".

- La proliferació durant dècades d'aquest armament destinat sobretot al manteniment de l'ordre sota l'etiqueta "no letal" i sense una adequada regulació, formació, seguiment i responsabilització, ha conduït a un mal ús generalitzat d'aquestes armes a nivell global, provocant lesions, discapacitat i mort. Per això, es considera que la categoria "no letal" banalitzava l'impacte social d'aquestes armes.

- En el cas analitzat de les Armilles Grogues i les protestes contra la reforma de les pensions a França, el nombre de persones ferides derivades de les maniobres, armes i violència dels cossos de seguretat s'elevava a 24.300 persones (± 4.200), segons l'informe de Street-médics, un dels més exhaustius sobre el cas. El nombre de lesions cranioencefàliques va suposar més d'una de cada sis, provocades per armes com el bastó policial (43%), els projectils d'impacte cinètic (13,9%), les granades d'impacte cinètic (17,6), les granades explosives (12,5%) i cartutxos de gas lacrimogen (36,4%).

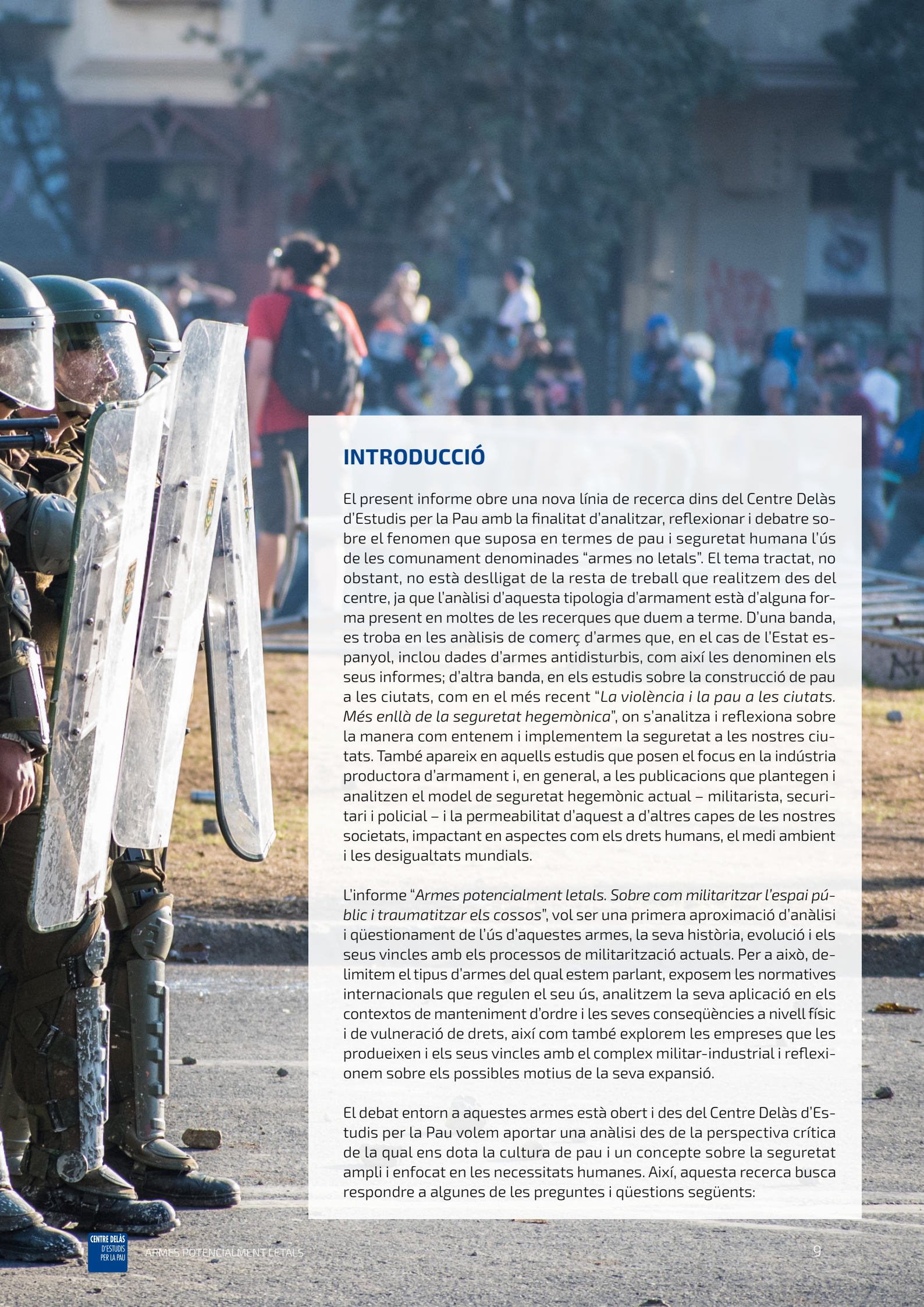
- Respecte a l'"Esclat social" xilè, el balanç total de l'actuació policial apunta a almenys 3.000 casos de violacions dels drets humans per armes de foc i també potencialment letals, 460 ferits oculars i 34 persones mortes. Durant aquest període es van utilitzar 193.000 cartutxos lacrimògens i 45.000 granades químiques. Així mateix, la despesa d'arsenal potencialment letal adquirit per la policia xilena va augmentar fins a 23 vegades respecte a la despesa del període comprès entre 2018 i octubre de 2019.

- Des dels anys 80, la distribució d'armes potencialment letals entre els cossos policials dels Estats ha continuat augmentant, com posa de manifest el fet que el 1978 només s'identifiquessin 13 empreses productores d'armament "no letal" concentrades a 5 països i actualment se n'hagin pogut monitoritzar més de 200 a més de 60 països.

- Pel que fa específicament als projectils d'impacte cinètic, la creixent demanda que aquests han experimentat en els últims 30 anys ha conduït a les empreses fabricants a la diversificació d'aquesta arma fins al punt que actualment es desenvolupen més de 75 tipologies diferents de bales i escopetes llançadores.

- Es detecta una militarització progressiva de l'espai públic i de les funcions policials a tot el món. Aquesta es dona de tres maneres: activant als militars per a qüestions de seguretat interna de l'Estat; mitjançant la creació específica de cossos paramilitars que actuen en territori estatal amb funcions policials; o dotant a unitats policials d'armament, estratègies i recursos propis dels militars.
- S'estima que el mercat de les armes potencialment letals arribi als 9.380 milions de dòlars per a 2028, sent en 2021 un mercat valorat en 6.150 milions, la qual cosa suposa un augment anual del 6,1% i de més d'un 52% en 7 anys. Es tracta d'un mercat dominat pels Estats Units i Europa, repetint el patró que es dona amb les armes convencionals.
- De les principals empreses que dominen el mercat de les armes potencialment letals, 10 de 15 són dels Estats Units (ALS, ASP, Combined Systems, PepperBall technologies, NonLethal Technologies, Axon Enterprise, Byrna Technologies, Raytheon Company, Safariland i Zarc International). La resta d'empreses destacades d'aquest mercat provenen d'Israel amb ISPRa, el Brasil amb Condor Non Lethal Technologies, el Canadà amb Lamperd Less Lethal, Alemanya amb Rheinmetall, i Bèlgica amb FN Herstal.
- S'han trobat armes potencialment letals de les empreses analitzades en diferents contextos d'abús policial i mala praxi, com són els casos de: ISPRa (Israel) als Territoris Ocupats en Palestina, a les protestes a Burundi de 2015 i a l'Azerbaidjan el 2013; Condor (Brasil) a Sudan el 2021 i a Bahrain el 2011; PepperBall (Estats Units) durant les protestes a Colòmbia el 2011; Safariland (Estats Units) a la frontera dels Estats Units contra persones migrants; Rheinmetall (Alemanya) i NonLethal Technologies (Estats Units) a Bahrain el 2011; Combined Systems (Estats Units) als Territoris Ocupats per Israel i a Egipte el 2011..

INTRODUCCIÓ

El present informe obre una nova línia de recerca dins del Centre Delàs d'Estudis per la Pau amb la finalitat d'analitzar, reflexionar i debatre sobre el fenomen que suposa en termes de pau i seguretat humana l'ús de les comunament denominades "armes no letals". El tema tractat, no obstant, no està deslligat de la resta de treball que realitzem des del centre, ja que l'anàlisi d'aquesta tipologia d'armament està d'alguna forma present en moltes de les recerques que duem a terme. D'una banda, es troba en les anàlisis de comerç d'armes que, en el cas de l'Estat espanyol, inclou dades d'armes antidisturbis, com així les denominen els seus informes; d'altra banda, en els estudis sobre la construcció de pau a les ciutats, com en el més recent "*La violència i la pau a les ciutats. Més enllà de la seguretat hegemònica*", on s'analitza i reflexiona sobre la manera com entenem i implementem la seguretat a les nostres ciutats. També apareix en aquells estudis que posen el focus en la indústria productora d'armament i, en general, a les publicacions que plantegen i analitzen el model de seguretat hegemònic actual – militarista, securitari i policial – i la permeabilitat d'aquest a d'altres capes de les nostres societats, impactant en aspectes com els drets humans, el medi ambient i les desigualtats mundials.

L'informe "*Armes potencialment letals. Sobre com militaritzar l'espai públic i traumatitzar els cossos*", vol ser una primera aproximació d'anàlisi i qüestionament de l'ús d'aquestes armes, la seva història, evolució i els seus vincles amb els processos de militarització actuals. Per a això, delimitem el tipus d'armes del qual estem parlant, exposem les normatives internacionals que regulen el seu ús, analitzem la seva aplicació en els contextos de manteniment d'ordre i les seves conseqüències a nivell físic i de vulneració de drets, així com també explorem les empreses que les produeixen i els seus vincles amb el complex militar-industrial i reflexionem sobre els possibles motius de la seva expansió.

El debat entorn a aquestes armes està obert i des del Centre Delàs d'Estudis per la Pau volem aportar una anàlisi des de la perspectiva crítica de la qual ens dota la cultura de pau i un concepte sobre la seguretat ampli i enfocat en les necessitats humanes. Així, aquesta recerca busca respondre a algunes de les preguntes i qüestions següents:

- D'on venen i en quins contextos s'utilitzen les denominades armes no letals De quin tipus d'armament estem parlant?
- Estem davant armes no letals realment? Quines són les conseqüències del seu ús? A quin model de seguretat contribueixen?
- En quins contextos s'insereixen? Són armes d'ús militar o policial?

Per a donar resposta a aquestes preguntes i altres qüestions relacionades, l'informe es divideix en tres blocs centrals. El primer bloc, titulat "*Història, ús i definició de les armes potencialment letals*", aborda la història, creació, definicions i tipologia, així com la legislació vinculada que en regula el seu ús per part dels cossos de seguretat estatals. Per a això es compta amb diverses fonts, des de persones o grups investigadors del camp acadèmic, periodístic o activista, fins a documents oficials o informes realitzats per organitzacions intergovernamentals, com Nacions Unides, o no governamentals, com Amnistia Internacional.

El segon bloc "*Problemàtica entorn de l'ús de les armes potencialment letals i de l'avenç del militarisme en els cossos policials*", introdueix experiències d'actualitat d'ús d'aquestes armes en contextos de manteniment de l'ordre i que han tingut un impacte mediàtic i social rellevant. En concret, analitzem la seva aplicació en les protestes de Xile i França en el període 2018-2020 i l'impacte social que ha tingut el seu ús. Aquests són només dos dels múltiples exemples il·lustratius d'ús excessiu i il·lícit de la força mitjançant aquestes armes que han tingut lloc en els últims anys, etapa caracteritzada per una nova onada de protestes socials a nivell mundial. Colòmbia, Hong Kong, els Estats Units, l'Afganistan o l'Iran, només per esmentar alguns exemples, podrien servir-nos també com a casos d'anàlisi que han despertat una gran polèmica pel que fa a l'ús d'aquestes armes i a l'ús desproporcionat de la força en general. Els casos analitzats ens permeten posar en qüestió la suposada "no letalitat" d'aquestes armes amb dades i casos de lesions, danys i morts que es donen a tot el món. Al seu torn, ens serveixen per a observar una tendència creixent que té a veure amb com entenem la seguretat i les eines amb la qual aquesta s'aborda, com és el cas de la policialització dels militars i la militarització de la policia. Aquesta qüestió que s'ha considerat pertinent tractar, encara que de manera breu, resulta d'interès en el cas que ens ocupa pel fet de com influeix en l'expansió de les armes potencialment letals a tot el món.

Finalment, el tercer bloc "*Un context afavoridor per a un mercat en auge*", introdueix una breu anàlisi sobre les empreses que estan darrere de la fabricació de les armes potencialment letals, a fi de comprendre el negoci de la producció d'aquest armament, les empreses que destaquen i si tenen relació amb el complex militar industrial. De la mateixa manera, es descriuen casos rellevants dels quals es té constància en els quals productes d'aquestes empreses han estat utilitzats per les forces de seguretat en contextos d'abús policial i mala praxi.

Per a aquests dos últims capítols, han estat d'especial rellevància els treballs d'organitzacions que porten anys estudiant l'impacte de les armes potencialment letals i a les quals les autores volen agrair el seu treball, com són: Physicians for Human Rights, Amnistia Internacional, Omega Research Foundation, Irídia, Novact o Ojo con tu ojo, entre d'altres que segur hem pogut deixar d'esmentar.

Per concloure, s'afegeix un apartat de recomanacions que, encara que probablement no aporta novetats a les ja proporcionades per les organitzacions mencionades anteriorment, considerem que és rellevant continuar recordant.

Finalment, convé aclarir els motius pels quals les autores hem escollit la utilització del terme "armes potencialment letals" per a la present recerca. Cada vegada és més comú l'ús de termes alternatius per a referir-se a les que durant dècades s'han conegut com a "armes no letals", com per exemple "armes antidisturbis", "armes menys letals" o "armes potencialment letals". Les autores ens hem decantat per aquesta darrera nomenclatura ja que "potencialment" significa "*en estat de capacitat, aptitud o disposició per a alguna cosa*", i aquestes armes i/o l'ús que es fa d'elles han provat i continuen provant la seva capacitat, aptitud o disposició de matar. A través del terme "armes potencialment letals", alhora que desestimem anomenar aquest armament sobre la base de la seva suposada "no letalitat" que implica la seva categorització original, també les distingim de les armes convencionals conegudes com a "letals", ja que són armes que actualment plantegen qüestions socials diferents.

Amb aquesta recerca esperem sumar a totes aquelles organitzacions i moviments que busquen justícia i reparació per a les persones i col·lectius que han vist els seus drets i els seus cossos lesionats, ferits i maltractats per aquestes armes a tot el món.

1. HISTÒRIA, ÚS I DEFINICIÓ DE LES ARMES POTENCIALMENT LETALS

En les últimes dècades estem veient un desenvolupament i ús cada vegada més gran i més freqüent de les anomenades "armes no letals". Aquest tipus d'armament, vinculat als conflictes denominats d' "ordre públic" s'ha convertit una eina sota el punt de mira de diferents organitzacions i societat civil a causa de les conseqüències, efectivament, letals o mutilants que arriben a tenir, vinculades en molts casos a denúncies de brutalitat policial, a un accentuat racisme estructural i al seu ús com a mecanisme de tortura. No obstant això, i com s'ha comentat a la introducció, estem davant d'un debat que no sols té per objectiu analitzar la vinculació de les armes potencialment letals en contextos de brutalitat policial, també es fa necessari analitzar si aquestes armes tenen un paper destacat a l'hora de potenciar-la i facilitar-la.

Tot i que les armes potencialment letals en l'imaginari col·lectiu actual estan vinculades a l'ús, majoritàriament, policial, en realitat el seu origen prové de la producció, recerca i ús militar a les colònies durant el segle XIX. Efectivament, el laboratori i experimentació per a l'ús de les armes potencialment letals van ser les lluites i revoltes anticolonials, davant les quals les forces armades dels imperis van potenciar l'ús d'aquestes armes (Henkin, 2019: 27). Aquest context

va suposar també un punt d'inici per a la militarització policial o la policialització militar, és a dir, l'ús d'eines i estratègies militars en el primer cas i l'ús de militars per a labors de manteniment intern de l'ordre estatal en el segon, una dinàmica cada vegada més comú en les últimes dècades, però que ja va començar a materialitzar-se en l'estat d'excepció permanent dels governs colonials. Winston Churchill, com a secretari d'estat de guerra, va ser un gran defensor de l'ús de gasos a conflictes bèl·lics, als territoris colonitzats pel Regne Unit com Palestina o contra la Rússia dels bolxevics. Churchill va manifestar la seva posició de la següent manera pel que fa a l'ús de gasos contra la resistència dels indis a la colonització: "*I am strongly in favour of using poisoned gas against uncivilised tribes*" (Milton, 2013). Aquesta frase, a més de les seves connotacions obertament racistes i colonials, constitueix també la base del que suposarà la justificació de l'ús de les armes potencialment letals per part de les forces de l'Estat, ja que Churchill es referia al fet que era menys cruel l'ús d'aquest armament que el de les armes convencionals en implicar menys baixes mortals. És important entendre aquesta narrativa que es manté fins a dia d'avui de manera inqüestionable, on el debat es polaritza entre controlar la protesta social mitjançant l'ús d'armes convencionals o bé, utilitzant armes potencialment letals, sobre la base de la seva suposada "no letalitat". D'aquesta manera s'introdueix el que sembla una "humanització" en la gestió de

la protesta social. Rocher assenyala que des d'un inici el desenvolupament de les armes potencialment letals no va estar vinculat a veritables preocupacions ètiques sobre com mantenir l'ordre establert sense generar danys, sinó més aviat, a com ser més efectius a l'hora de frenar les protestes socials (Rocher, 2016: 31). Actualment, encara preval aquesta narrativa com a justificació per al seu ús en el control del denominat "ordre social". Malgrat els múltiples danys i el debat que estan suscitant les armes potencialment letals en els últims anys, la narrativa per part de les forces de seguretat de l'Estat continua sent que és millor utilitzar aquest tipus d'armament abans que l'única altra opció que es presenta com a possible, que és l'ús d'armes convencionals de foc.

Com veurem en el següent punt amb més profunditat, l'evolució en l'ús de les armes potencialment letals va més enllà de la repressió dels moviments decoloniales. A principis del segle XX aquestes armes ja van començar a utilitzar-se amb motius de seguretat interna de l'Estat, principalment per a sufocar revoltes obreres (Rocher, 2021: 29). Encara que serà sobretot a partir dels anys noranta quan s'experimenta un augment i expansió en el seu ús, vinculat a una nova concepció de la seguretat urbana i el control i ordre públic. En aquest sentit es fa necessària una advertència general: estem davant d'una creixent policialització de diferents problemàtiques socials, que alguns autors vinculen a la reducció progressiva i a la privatització de recursos bàsics, així com a la creixent precarització dels llocs de treball (Àvila i altres, 2021: 87). Per exemple, quan el malestar s'expressa al carrer, la resposta generalitzada és utilitzar eines policials per a reduir la protesta. De fet, estem veient un destacat augment de l'ús d'aquestes armes en els últims deu anys, és a dir, des de 2011 (Henkin, 2019: 5; Psycians for Human Rights, 2016: 6; Rocher, 2021: 85). És aquest sentit, Rocher assenyala que (2016: 172) si no atenem a les necessitats creixents vinculades a la violència estructural, com la pobresa, la precarietat i la reducció en l'accés als serveis bàsics, entre d'altres, el problema no farà més que créixer. Mentrestant, la tendència actual pel que fa a les respostes estatals apunta a un ancoratge de manera hegemònica a l'ús de la violència física i la repressió al carrer, la qual també anirà en augment conforme s'aguditzí el malestar social vinculat als grans reptes actuals als quals ens enfrontem a les ciutats.

1.1 RECORREGUT HISTÒRIC I REGULACIÓ INTERNACIONAL DE LES ARMES POTENCIALMENT LETALS

El bastó policial és l'arma potencialment letal més antiga. Els precedents que donarien lloc a la tonfa, arma clau en el marc del manteniment de l'ordre,

apunten a una eina de fusta creada al S.XIII per a l'agricultura a la província d'Okinawa del Japó feudal.¹ No obstant, la seva incorporació en els cossos de seguretat tindria lloc el S.XIX al Regne Unit sota el mandat de Robert Peel. Amb el temps, aquesta arma ha anat evolucionat i fabricant-se amb nous materials com el plàstic, la goma, el metall o d'altres materials sintètics. El 1958 un ex marine als Estats Units va desenvolupar la porra PR-24, arma que es convertiria en l'estàndard i que encara s'utilitza a dia d'avui. El 1976 es crea l'ASP² expansible, una de les formes més modernes de porra.

La història de les armes potencialment letals modernes està estretament vinculada al militarisme i la guerra, així com també a l'augment de protestes socials d'arreu, tant a nivell nacional com colonial, fet que desperta en els Estats la necessitat de desenvolupar i diversificar armes que els siguin més efectives per a la contenció i repressió social. Com ja s'ha mencionat, hi ha autors que defensen que la transició d'armes de foc a armes potencialment letals en contextos de protesta respondria més a la necessitat d'augmentar l'eficàcia del manteniment de l'ordre que no pas a consideracions de tipus ètic cap a les víctimes civils (Rocher, 2021: 34).

La invenció del gas lacrimogen va ser molt convenient pel que fa al manteniment de l'ordre des d'una perspectiva de comunicació política i acceptació social, ja que els seus efectes sobre els cossos no eren tant visuals com els de les armes de foc o les porres. Era una arma eficaç i alhora invisible a nivell visual, no deixava rastre (Rocher, 2021: 30). Les diferents tipologies d'armes químiques s'han anat desenvolupant des de l'última meitat del S.XIX i proliferant durant tot el S.XX. Algunes fonts situen els primers antecedents a la tecnologia bèl·lica de 1850, quan el govern britànic va deliberar sobre la conveniència d'utilitzar gas cianur contra l'imperi rus durant la Guerra de Crimea. El 1912, França va desenvolupar armes químiques que començaria a provar en el marc del manteniment de l'ordre contra el moviment obrer. No obstant, va ser durant la Primera Guerra Mundial que l'exèrcit francès desplegaria el gas lacrimogen a gran escala, marcant el punt d'inici d'una carrera d'armes químiques que portaria a la proliferació i diversificació d'aquest armament per part d'altres actors estatals implicats en la guerra. El seu èxit i operativitat va despertar optimisme en les grans potències, les quals veien en aquestes armes grans possibilitats per a fer front a

1. De 50cm de longitud i 1Kg de pes, aquesta eina era utilitzada per a girar les rodes dels molins. Cap al 1600, amb la prohibició de la tinença d'armes, els pobladors de l'illa converteixen aquesta eina d'agricultura en arma defensiva per a fer front als assalts forans. Més informació a: <https://www.seguridadprivadafamo.com/blog/pr24-baston-policial/> o <https://www.duhoctrungquoc.vn/wiki/ca/Tonfa>
2. Sigles que venen de l'empresa fabricant: Armament Systems and Producers, Inc.

les creixents tensions tant a les colònies com en territori nacional (Lion, 2009). Tant és així que la prohibició del gas lacrimogen en conflictes armats recollit pel Protocol de Ginebra el 1925 no va impedir legalment que aquest se seguís utilitzant a les colònies. El mateix any el Regne Unit desplegaria gas lacrimogen contra insurgents afgans i revolucionaris russos (Jones, 1978: 152). A la dècada dels 30, també va autoritzar-ne el seu ús als administradors colonials de Nigèria i Palestina, per citar només alguns exemples. A finals de la dècada dels 20, el gas lacrimogen també s'utilitzaria en mobilitzacions obreres de diferents països europeus, com França, Alemanya, Itàlia o Àustria. Als Estats Units, tot i que fonts apunten que des del 1919 la policia nord-americana va començar a incloure aquesta arma de manera regular en els seus arsenals, el seu desplegament massiu tindria lloc amb la intensificació de les tensions socials després de la Gran Depressió de 1929. És als Estats Units d'on surten els agents químics CS, CN i OC. Durant la segona meitat del segle XX, a més d'utilitzar-se en conflictes com el de Vietnam, també s'incorpora com a arma d'ús freqüent en el manteniment de l'ordre.

Més enllà del gas lacrimogen i dels canons d'aigua, aquests últims utilitzats per primera vegada per al control de multituds a la dècada dels trenta a Alemanya i instal·lats als anys seixanta com a armes d'ús freqüent a països com els Estats Units, l'arsenal anti-disturbis de finals de la dècada dels seixanta no havia proliferat significativament respecte al que s'utilitzava un segle abans (Rocher, 2021). No obstant, l'augment de protestes socials, racials i contra la guerra que van tenir lloc durant els anys 60 i 70 van servir de pretext als Estats per a investigar, desenvolupar i provar nou arsenal potencialment letal. Tant és així que autors com Rocher apunten que gran part de les armes potencialment letals contemporànies es van imaginar i fabricar durant aquella època. En el cas dels Estats Units, les revoltes del moviment pels drets civils, que entre 1964 i 1972 es van saldar amb 250 morts i 10.000 ferits greus a 300 ciutats del territori, expliquen també el paper pioner del país en matèria d'armes potencialment letals: a banda del seu lideratge tecnològic, les dificultats per mantenir l'ordre públic a nivell nacional van fer que el país guanyés molt d'interès per desenvolupar noves armes de menys letalitat. Alguns dels projectes d'investigació de finals dels anys seixanta sobre aquestes armes inclouen la substitució del gas CN pel CS, les armes elèctriques o les bales de goma.

El disseny de la bala de goma és atribuïda al Ministeri de Defensa britànic dins el marc del conflicte colonial d'Irlanda del Nord a partir del 1970. En només cinc anys, l'exèrcit britànic va registrar un mínim de 55.000 disparats contra dissidents independentistes

d'Irlanda del Nord, que es saldaria amb varies morts, així com amb centenars de persones ferides i greus mutilacions. No obstant, algunes fonts apunten que les primeres formes de projectils d'impacte cinètic es remuntarien al S.XIX. Durant la dècada de 1880 a Singapur, trossos de fusta tallats serien disparats contra manifestants (Physicians for Human Rights, 2016). Més endavant, el 1960, els colons britànics utilitzarien bales de fusta millorades contra manifestants a Hong Kong, Malàisia i Singapur. Per tant, i com ja s'ha apuntat, estem davant d'un tipus d'armament molt vinculat a la repressió dels moviments decolonials.

Després de l'aparició de les bales de goma, els Estats Units en va fer ús per primera vegada durant les protestes contra la guerra de Vietnam, però en causar una víctima mortal el 1971, les va deixar d'utilitzar en el marc del manteniment de l'ordre fins la dècada dels vuitanta. El país va admetre que aquestes armes "es van introduir sense haver-se realitzat cap estudi precís sobre el seu impacte en el cos humà" (Physicians for Human Rights, 2016). En els últims 30 anys, el desenvolupament de projectils d'impacte cinètic s'ha estès i actualment les empreses fabricants desenvolupen més de 75 tipologies diferents de bales i llançadores (STOA Panel, 2000).

Altres armes de manteniment de l'ordre que s'han expandit durant les darreres dècades són els dispositius de desorientació. Inicialment desenvolupats durant la dècada dels 60 pel Servei Aeri Especial britànic per a l'entrenament militar de combat, la seva transició cap al control de multituds es va produir lentament. Actualment, però, aquestes armes són fabricades per dotzenes d'empreses a tot el món per a ús policial de manteniment de l'ordre, i compten amb un control de qualitat gairebé nul i escassa regulació.

Amb tot, des dels anys 80 la distribució d'armes potencialment letals entre els cossos policials dels Estats ha seguit augmentant, com ho palesa el fet que el 1978 només s'identifiquessin 13 empreses a 5 països productores d'armament no letal (G. Williams, 2014) i actualment se n'hagin pogut monitoritzar més de 200 en més de 60 països (Omega Research Foundation, 2019)

Aquest breu recorregut històric mostra com les armes potencialment letals sempre s'han desenvolupat i utilitzat en la fina línia entre el marc militar i policial, entre la política exterior i interior dels Estats, entre el camp bèl·lic de batalla i els carrers de les ciutats, i entre la letalitat i la no letalitat. Aquesta difusa i ambigua narrativa sembla haver permès una instrumentalització política del seu ús en funció de les demandes del context històric, polític i social: en línies generals, s'ha aconseguit generar una narrativa

de necessitat associada a la seguretat i al manteniment d'un ordre públic que n'ha acabat avalant el seu ús – també il·lícit – en múltiples ocasions sense haver passat els controls necessaris, així com també la seva necessitat d'expansió que ha acabat donant lloc a una indústria cada vegada més extensa.

1.1.1 NORMATIVA INTERNACIONAL SOBRE LES ARMES POTENCIALMENT LETALS

Per tal d'ubicar la utilització de les armes potencialment letals es fa necessari conèixer de quina manera es busca generar codis de conducta i normatives que puguin englobar unes pràctiques concretes a nivell internacional. En aquest sentit, la primera normativa que s'elabora a nivell internacional per a la regulació de l'ús de la força per al manteniment de l'ordre és el "Codi de Conducta per Funcionaris Encarregats de fer Complir la Llei", el qual va ser aprovat per l'Assemblea de les Nacions Unides el 1979 a través de la resolució 34/169 (Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans, 1979). Aquest document dictamina que "els funcionaris encarregats de fer complir la llei poden fer servir la força només quan sigui estrictament necessari i en la mesura que ho requereixi l'exercici de les seves tasques".³ Així mateix, especifica que "en l'exercici de les seves tasques, els funcionaris encarregats de fer complir la llei respectaran i protegiran la dignitat humana i mantindran i defensaran els drets humans de totes les persones".⁴

El 1990, Nacions Unides publica els "Principis Bàsics sobre l'Ús de la Força i d'Armes de Foc per als Funcionaris encarregats de fer complir la Llei", el qual esdevé l'instrument internacional de referència en matèria de regulació de l'ús de la força per al manteniment de l'ordre. No obstant, pel que fa específicament a l'ús de les armes potencialment letals, el document només s'hi refereix en dues disposicions: en el Principi Bàsic 2, on es demana als Estats i a les forces de l'ordre que desenvolupin "armes incapacitants no letals per emprar-les quan fos apropiat, amb la intenció de restringir cada vegada més l'ús de mitjans que puguin ocasionar lesions o morts"⁵ i en el Principi Bàsic 3, on s'exigeix "una avaluació acurada" de la fabricació i distribució d'armes potencialment letals, "per tal de reduir al mínim el risc de causar lesions a persones

alienes als fets", i s'estableix que el seu ús ha de ser detalladament controlat.⁶

Degut a la manca d'orientacions més precises i detallades pel que fa a l'ús aquest tipus d'armament, el 2014 el Relator Especial sobre les execucions extrajudicials, summaries o arbitràries recomana al Consell de Drets Humans de Nacions Unides la creació d'un òrgan d'experts per a elaborar directrius sobre l'ús de les armes menys letals (Consell de Drets Humans, 2014), i el 2016 aquest Relator, conjuntament amb el Relator Especial sobre la llibertat de reunió pacífica i d'associació, demanen a l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans que convoqui un grup d'experts per a examinar l'aplicació de les normatives internacionals de drets humans sobre aquesta tipologia d'armes, centrant-se particularment en contextos de reunions (Consell de Drets Humans, 2016).

És en aquest marc on sorgeixen les "*Orientacions de les Nacions Unides en matèria de Drets Humans sobre l'ús d'armes menys letals en el manteniment de l'ordre*", últim document internacional de regulació d'aquest tipus d'armament. La normativa exigeix el compliment dels principis de legalitat, precaució, necessitat, proporcionalitat, no discriminació i rendició de comptes, i indica específicament en quines situacions i de quina manera és legal aplicar l'ús de la força amb armament potencialment letal i quan és il·lícit. En base als principis que exposa, "*es podrà utilitzar la força només quan altres mitjans semblin ineficaços o no garanteixin de cap manera l'assoliment del resultat previst*" (Oficina del Alto Comissionat de Drets Humans, 2020). Aquest ús de la força serà regit "*per la legislació i les normes administratives nacionals, de conformitat amb el dret internacional*" i, per tal d'evitar danys innecessaris o excessius, "*és essencial que el personal de les forces de l'ordre rebi capacitació*". Així mateix, recorda que "*l'ús innecessari o excessiu de la força pot arribar a constituir tortura o maltractament*".

Malgrat les normatives sobre l'ús legal d'armament potencialment letal emeses per les Nacions Unides, existeix una forta preocupació per part d'organitzacions i grups d'experts de la comunitat internacional i societat civil davant l'ús il·lícit i, per tant, il·legal d'aquestes armes en contextos de manteniment de l'ordre. Tot i l'emissió de recomanacions, avisos i denúncies a països que han fet abús de la utilització d'aquest armament, els episodis de brutalitat policial dels últims anys en diverses geografies demanen d'una reflexió més profunda per part dels Estats, de les forces de l'ordre i dels exèrcits. De la mateixa ma-

3. Article 3 del "Codi de Conducta per Funcionaris Encarregats de fer Complir la Llei" disponible a <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/code-conduct-law-enforcement-officials>

4. Article 2 del "Codi de Conducta per Funcionaris Encarregats de fer Complir la Llei" disponible a <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/code-conduct-law-enforcement-officials>

5. Principi Bàsic 2 del "Principis Bàsics sobre l'Ús de la Força i d'Armes de Foc per als Funcionaris encarregats de fer complir la Llei" disponible a <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement>

6. Principi Bàsic 3 del "Principis Bàsics sobre l'Ús de la Força i d'Armes de Foc per als Funcionaris encarregats de fer complir la Llei" disponible a <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement>

nera, també demanen posar més atenció en la implementació i seguiment de mesures a nivell estatal que garanteixin el compliment de la regulació internacional.

1.2 DEFINICIONS I CATEGORIES DE LES ARMES POTENCIALMENT LETALS

Davant l'absència d'una definició oficial a nivell internacional, trobem diferents definicions sobre les armes potencialment letals depenent del subjecte que les defineix. Aquest tipus d'armament és conegut amb diferents noms com "armes antidisturbis", "no letals", "menys letals", "menys que letals" o "potencialment letals". En el manual per a la policia en tasques de manteniment de pau de les Nacions Unides se les defineix com a:

Les armes que estan explícitament dissenyades i emprades principalment per a incapacitar el personal o el material minimitzant les morts, les lesions permanents del personal i els danys no desitjats a la propietat i al medi ambient (Nacions Unides, 2015: 7).⁷

En la línia d'aquesta definició trobem gairebé totes les definicions sobre armament potencialment letal, on la funció principal atribuïda és la d'incapacitar a les persones. En una línia d'anàlisi més crítica del que subjau darrere de l'ús d'aquestes armes i, com demostra la història de la seva creació, Henkin en una definició crítica, apuntant que:

Les armes no letals estan vinculades no sols a la dinàmica de la vigilància dels espais i cossos en disputa sinó també a la forma en què s'empren les lògiques de seguretat per a preservar la legitimitat del poder intervencionista de l'Estat i la violència (Henkin, 2019: 18).⁸

Rocher, en canvi, afirma que les armes potencialment letals haurien de deixar de definir-se segons les seves propietats tècniques, és a dir, la seva potencial letalitat, i fer-ho pel seu ús, una anotació com a mínim interessant per a poder aportar diversitat al debat. Per aquest motiu, proposa definir-les com a armes de "primera intervenció", de manera que es defineixin més aviat per la pràctica policial i no tant pel seu potencial letal (2021: 79). De fet, assenyalava que les armes en general no només són un mecanisme d'actuació, sinó que modelen la manera d'actuar (Rocher, 2021: 23); és a dir, les eines de les quals disposa la policia, al final condiciona, també, el seu comportament.

En la taula 1 es mostren les categories d'armes potencialment letals que trobem en l'actualitat i els efectes que tenen sobre el cos humà.

7. En anglès a l'original

8. En anglès a l'original

En el recorregut històric anterior s'ha vist com les investigacions relacionades amb el desenvolupament i producció de les armes potencialment letals començava ja a principis del segle XX, vinculades a la recerca de dispositius que permetessin controlar i invalidar temporalment una persona o generar molèsties físiques per a la dispersió de grups. No obstant això, serà a partir dels anys setanta, sobretot, quan no només es produeix un augment de l'adquisició i ús d'aquestes armes, sinó que a més s'inverteix més en el seu desenvolupament. Des de llavors, s'ha evolucionat des de les primeres armes dissenyades, les porres i els gasos lacrimògens, arribant a adaptar tot tipus de tecnologies per a l'ús d'armament, suposadament, no letal.

Com ja s'ha exposat, les primeres armes potencialment letals dissenyades van ser les porres i els gasos lacrimògens, aquests últims resultant ser una de les armes més controvertides creades per a ús militar. Després de la signatura dels Convenis de Ginebra de 1925 es va prohibir el seu ús, davant la qual cosa no deixa de ser curiós que s'hagin adaptat a una versió "no letal" per al control de l'ordre públic. De fet, el que passa amb l'ús de gairebé totes les armes denominades "no letals" és que el nivell de dany i lesions que poden produir depèn en gran mesura de l'ús que es faci d'elles i de la condició física, salut i possible medicació que prengui la persona agredida. Existeixen diversos estudis sobre les lesions produïdes pels gasos, dels quals un d'ells, realitzat en entrenaments militars, va concloure que l'exposició a gas lacrimogen podria produir danys a llarg termini al sistema respiratori (McKeever, 2020). També s'han fet conegudes les llançadores de bales de goma en els últims anys a causa de les greus lesions que han ocasionat, i als dubtes que llancen sobre el seu ús per part dels cossos policials. Les bales de goma són utilitzades en diversos països i contextos de protesta, com per exemple durant les manifestacions en 2018 i 2019 de les Armilles Grogues a França (Van Berchem, 2019), cas sobre el qual aprofundirem en el següent apartat.

A Catalunya, les bales de goma van despertar una forta polèmica després que el seu ús per part dels antidisturbis catalans provoqués lesions permanents i perduda d'ulls en diversos contextos. Des de 2005 fins a 2013 almenys 8 persones van perdre un ull (Cros, 2013), la qual cosa va conduir a la substitució de les bales de goma per les de foam el 2014. A Euskadi es va aprovar un any després la mateixa mesura per a l'Ertzaintza, i el 2017 per a la Policia Foral de Navarra. Amb tot, el canvi a les bales de foam no ha evitat que continuï havent-hi lesions, arribant a més de 40 persones en els últims 20 anys (Calderó, Franquesa, García i altres, 2021). Més greus han estat els casos en els quals les armes potencialment letals han

Taula 1. Tipus i categories d'armes potencialment letals

Categoria	Tipus	Efectes al cos	Efectes greus o letals al cos
Cinètiques	Armes d'impacte físic; porres, projectils, bales, canons d'aigua, granades de dispersió de partícules, granades aturdidores, ploma tàctica, bola wrap.	Impacte físic	Contusions, ruptura d'ossos, lesions permanents, mutilacions, danys auditius permanents en el cas de les granades aturdidores, mort per cop cranial o danys en òrgans vitals, lesions per caiguda. En el cas de canons d'aigua poden provocar hipotèrmia.
Elèctriques	Armes d'electroxoc; tàser	Interrupció electromuscular	Lesions a la pell i musculoesquelètiques, risc de lesions derivades de la caiguda per la descàrrega, efectes adversos en persones amb determinades condicions físiques, cardíaques o que prenen determinats medicaments, es poden detonar convulsions o atacs epilèptics. Per evitar danys s'hauria de limitar la descàrrega a 5 segons, però no totes les armes d'aquest tipus en tenen.
Acústiques	Difusió de infrasons o ultrasons; granades aturdidores, canó de so, granades de dispersió	Estrès acústic, impacte per la granada de dispersió	L'alta exposició o la proximitat pot causar danys acústics irreversibles (sobre els 140dB), hi ha armes dissenyades amb més rang de decibels que el màxim per no causar lesions. Lesions físiques derivades de la granada de dispersió i lesions vinculades a caigudes.
Òptiques	Difusió de llums irritants; làser enlluernador	Irritació ocular	Poden causar danys permanents a la retina o cegera permanent, pot provocar atacs epilèptics, vòmits i lesions per caigudes o desmaís.
Energia dirigida	Microones d'alta potència; làsers	Sensació d'abrasió corporal	Armes poc provades, però els test inicials detecten que poden causar butllofes, cremades i altres lesions segons la proximitat del seu ús, en ulls i cara pot produir lesions més greus.
Químiques	Substàncies irritants, líquides, adhesives o pudents; gasos lacrimògens (alguns poden ser llançats com a projectils el que suma el possible impacte del projectil)	Irritació de diverses parts del cos; ulls, pulmons i fosses nasals, efectes més duradors, impacte físic si són llançats com a projectils	Exposició en altes dosis pot ser mortal, els irritants químics poden provocar temporalment dificultats respiratòries, nàusees, vòmits o irritació de les vies respiratòries i vies oculars. Pot produir espasmes, dolor físic intens al pit o dermatitis. En dosis elevades, pot provocar la necrosi dels teixits de les vies respiratòries i del sistema digestiu, edema pulmonar i hemorràgia interna.
Químics i bioquímics	Calmants, incapacitants	Inmovilització	Possibles parades respiratòries vinculades a una dosi més alta del que la persona pot assumir pot causar la mort en persones al·lèrgiques, amb problemes respiratoris o cardíacs.
Combinades	Dipositius de dispersió; granades de dispersió; canons d'aigua amb productes químics	Estrès acústic i impacte físic	Danys auditius permanents, lesions permanents, danys produïts pels productes químics, danys a la pell, hipotèrmia.

Font: elaboració pròpia a partir de; McKeever (2020); Nacions Unides (2021); Physicians for Human Rights (2016); Rocher (2021); Sánchez Becerra i Martín Vera (2021); Sautenet (2000).

estat emprades per a produir, precisament, letalitat, com són els casos d'Iñigo Cabacas a Euskadi o el cas del seu ús per part de la Guàrdia Civil a la frontera de Ceuta a Tarajal el 2014, on es va matar a 14 persones migrants amb pilotes de goma. L'ús de les pilotes de goma es va introduir com a eina militar a la dècada dels anys 70 per part de l'exèrcit britànic per a controlar protestes en el nord d'Irlanda i, des de llavors, és una de les armes potencialment letals més usades al costat del gas lacrimogen i la porra.

La recerca i desenvolupament d'armes potencialment letals es torna cada vegada més innovadora. En 2001, per exemple, apareixen les armes denominades d'"energia dirigida", que són desenvolupades conjuntament pel Laboratori de la Força Aèria dels Estats Units i la Direcció Conjunta d'Armes no Letals del Departament de Defensa (JNLWD, per les seves sigles en anglès)¹ (Lewer, 2013: 3). La producció i experimentació

d'armes potencialment letals ha estat sempre vinculada a espais de recerca militar, encara que el seu ús més conegut sigui el policial.

Algunes armes es troben encara en procés d'estudi pel seu ús sota la categorització d'armes "no letals", com algunes químiques, irritants i adhesives, per exemple, o les bioquímiques com els tranquil·litzants que són usats amb animals; d'altres han estat prou polèmiques perquè se'n freni el seu ús, com ha estat el cas del canó de so, que s'ha utilitzat a la guerra d'Iraq el 2004 per part de l'exèrcit dels Estats Units per a dispersar protestes, contra els pirates somalis i a protestes com les de Occupy Wall Street, conduint a demandes per pèrdues auditives permanents (ACLU, 2016; El Universo, 2012). Per tant, es tracta d'armes que mantenen una relació directa amb la militarització de l'espai públic i s'empren tant per a usos policials com militars, sent usades en contextos de control

intern nacional i en conflictes entre Estats o faccions. Altres armes, en canvi, van ser directament prohibides, com les armes làser encegadoras que produeixen ceguesa permanent, les quals van ser vetades en 1995 mitjançant el Protocol sobre armes làser encegadoras (Protocol IV de la Convenció de 1980 sobre unes certes armes convencionals) (Weapons Law, 2022).

Encara que sense poder aprofundir, és necessari esmentar que les armes potencialment letals també han estat i són comunament emprades com a eina de tortura, com han denunciat organitzacions de drets humans (Amnistia Internacional, 2015: 3).

Es fa necessari apuntar que el terme "armes no letals" es va encunyar durant els anys seixanta per descriure tota una sèrie d'armes de les quals paradoxalment no se n'havia provat la seva no letalitat (Rocher, 2021: 36, 46). La proliferació durant dècades d'aquest armament destinat sobretot al manteniment de l'ordre sota l'etiqueta "no letal" i sense una adequada regulació, formació, seguiment i responsabilització, ha conduït a un mal ús generalitzat d'aquestes armes a nivell global, com es veurà més endavant, provocant lesions, discapacitat i mort (Physicians For Human Rights, 2016). Rocher apunta que, en suggerir des de la pròpia nomenclatura que l'arma no és letal, es desprèn la idea de que no hi ha perill i aquesta percepció porta als agents de manteniment de l'ordre a desaparar

més. En aquesta línia, organitzacions apunten que hi ha una bretxa important pel que fa al coneixement dels efectes que les anomenades armes no letals tenen sobre la salut humana.

En definitiva, les armes potencialment letals es desenvolupen sobre la base de la vulnerabilitat del cos humà. Totes aquelles parts del cos susceptibles a patir un dany o a ser exposades al dolor, molèsties o incapacitacions, són objectiu de recerca en aquest àmbit, la qual cosa en la pràctica comporta una infinitat de possibles dissenys d'armes. El gran problema d'aquesta suposada violència controlada, és que és fàcil produir lesions, ja sigui pel desconeixement del qual les utilitza o per un ús inadequat. Les lesions produïdes per armes potencialment letals després són difícils de demostrar, i la justícia i reparació envers les persones danyades està resultant, si més no, insuficient.

Per tant, el risc de l'ús de les armes potencialment letals no radica només en un possible ús indiscriminat o indegut, sinó també en el fet que els cossos de les persones o grups impactats per aquestes armes presenten condicions físiques i de salut diferents entre elles. Per tant, les proves en entorns i amb subjectes controlats amb armes potencialment letals no són capaces de mesurar els potencials danys en els individus.

2. PROBLEMÀTICA ENTORN DE L'ÚS DE LES ARMES POTENCIALMENT LETALS I DE L'AVENÇ DEL MILITARISME EN ELS COSSOS POLICIALS

En l'actualitat, la cara més letal i lesiva d'aquestes armes "no letals", així com de la falta de compliment de regulacions i control policial, està ocorrent de manera notable als Estats Units amb més de 1.000 morts anuals a les mans de la policia, 1.042 en 2021 com apunta la base de dades del Washington Post (Fatal Force, 2022), o 1.100 segons el Police Violence Report (2021). Totes dues bases de dades calculen que unes 7.518 persones han estat assassinades fruit de la brutalitat policial entre 2015 i 2021, només als Estats Units. No obstant això, i irònicament, aquesta letalitat, que correspon en un 97% a les armes de foc de la policia (Police Violence Report, 2021), ha conduït cap a la defensa de l'ús d'armes potencialment letals com la tecnologia que pot aturar els assassinats per a ser substituïts per eines que sotmetin i incapacitin físicament a la persona. Aquesta anàlisi òbvia el fet que el 3% de les morts restants es produeixen a través de l'ús d'altres eines en mans de la policia com aquelles denominades "no letals". La defensa de les armes potencialment letals com a eina per a reduir la letalitat policial és, com menys, qüestionable.

D'una banda, s'obvia una problemàtica de fons, que és l'avanç de la brutalitat policial en diversos contextos i països que no va vinculada a l'ús d'un tipus o un altre d'armament, sinó a un model i una praxi policial, així com a la falta de transparència per part dels cossos policials. D'altra banda, encara que es reduís l'ús de les armes de foc, els danys causats per les armes potencialment letals augmentarien vinculats a un major ús d'aquestes. De fet, les armes potencialment letals, en ser enteses i catalogades com "no letals", són emprades entre la policia amb més facilitat (Rocher, 2021:79). El propi terme, per tant, es vincula mentalment a una suposada reducció del mal, que fa que sembli que el seu ús és més admissible, tolerable o menys lesiu, malgrat la seva potencial letalitat.

D'aquesta manera, la problemàtica de fons queda sense abordar i apareixen o s'empijoren els casos de danys i repressió vinculats a aquest suposat armament no letal però altament lesiu, com s'està veient i denunciant cada vegada més amb les protestes dels últims anys. Així ho apunta en 2016 l'organització Physicians for Human Rights en el seu informe "Lethal in disguise",⁹ que analitza l'ús i abús d'armament no letal en contextos com Israel, Egipte, Corea del Sud, Tailàndia, Turquia, Bahrain, Hongria, el Canadà o els Estats Units.

9. La traducció seria alguna cosa així com "letals disfressades".

Amb tot, per als governs, les armes potencialment letals són produïdes i utilitzades per a ser vendibles i acceptades com una tecnologia per al control de les manifestacions i del manteniment de l'ordre públic més "humà". Això, a pesar que, com retrata David Dufresne en el seu documental "The Monopoly of Violence",¹⁰ la violència i brutalitat policial són representatives en contextos d'alta contestació social, així com les lesions produïdes, com veurem més endavant.

Algunes autores afirmen que l'enfortiment i desenvolupament actuals de les funcions policials estan estretament vinculades a una erosió de les estructures de protecció estatals. És a dir, que s'intenta abordar el conflicte i el descontentament social vinculat a les desigualtats creixents i a la regressió de drets mitjançant eines policials (Àvila i altres, 2021: 92). Un aspecte que, com a mínim, cal tenir en compte a l'hora de valorar l'ús i desplegament policial i dels cossos antidisturbis i les seves armes en particular. Com afirmen les mateixes autores, aquest desplegament no tracta l'arrel del problema que genera la desigualtat i el malestar social, sinó que simplement intenta frenar i ocultar la contestació mentre es continuen aplicant polítiques impopulars que normalment van generar el malestar en primer lloc. Es tracta de la denominada "policialització dels conflictes" (Àvila i altres, 2021: 100). En definitiva, aquesta teoria expressa la idea que la policia s'està convertint en l'eina per a controlar la problemàtica social de dues maneres: d'una banda, s'aposta per una policia de proximitat, que no entrarem a definir en aquesta recerca, però que explica la tendència actual de molts municipis per a "paliar" algunes problemàtiques socials i de convivència que bé poden estar més relacionades amb el malestar social; i d'altra banda, davant les manifestacions i mobilitzacions generades per a protestar contra algunes mesures, la policia es converteix en l'òrgan de control i manteniment per a forçar l'acceptació social de determinades mesures polítiques, per al que s'empren les armes potencialment letals com a eina per a frenar la contestació. A més, la por que poden generar les lesions d'aquestes armes, pot actuar com a efecte paralitzant a nivell social, frenant la contestació a través de la por de sofrir danys.

A continuació, aprofundirem en dos casos que tenen a veure amb els aspectes que acabem d'esmentar, per a això parlarem de les protestes a França contra la reforma de les pensions i de l'anomenat "Esclat social" a Xile.

2.1 CASOS D'ÚS IL·LÍCIT D'ARMAMENT POTENCIALMENT LETAL

En aquest apartat exposem dos episodis d'ús qüestionable d'armament potencialment letal en el marc de l'anomenat manteniment d'ordre. Ambdós casos han estat escollits entre un gran ventall d'episodis il·lustratius produïts en les múltiples protestes que han tingut lloc en els darrers anys a diferents geografies del nostre planeta. Tot i limitar-nos en aquest informe a dues anàlisis en espais de desenvolupament de reunions (manifestacions, assemblees...), l'ús il·lícit d'armes potencialment letals també ha tingut i segueix tenint un fort paper en contextos de conflictes internacionals o de fronteres en la gestió de fluxos migratoris que esperem poder analitzar en futures investigacions.

Segons la normativa internacional, durant el desenvolupament de reunions o protestes "el personal de les forces de l'ordre haurà de respectar i protegir el dret de reunió pacífica, sense discriminació i de conformitat amb el dret internacional" (Oficina del Alt Comissionat de Drets Humans, 1976). Els drets humans fonamentals de totes les persones participants han de ser protegits "fins i tot si les autoritats consideren que la reunió és il·legal" (Consell de Drets Humans, 2016).¹¹ En aquest sentit, el relator especial de l'ONU sobre els Drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació i el relator especial sobre execucions extrajudicials, sumàries o arbitràries afirmen que, dins l'ampli ventall de drets inclosos en la gestió apropiada d'assemblees i que cal protegir, s'inclou la "la integritat corporal, que inclou els drets a la seguretat, a estar lliure de tractes cruels, inhumans i degradats o càstigs, i a la vida, la dignitat i la privadesa". Així mateix, recorden que:

"Fins i tot si els participants en una reunió perden el seu dret de reunió pacífica mitjançant l'ús de la violència, encara conserven tots els seus altres drets, subjectes a les limitacions establertes" (Consell de Drets Humans, 2016).¹²

Per tal de reduir al mínim el risc de violència, "s'haurien d'utilitzar tècniques de distensió adequades", i s'adverteix que "les exhibicions explícites d'equips menys letals poden augmentar les tensions durant les reunions". Si finalment es decideix fer ús d'aquest armament d'acord amb els principis d'ús de la força per a un objectiu legítim d'aplicació de la llei, "s'adoptaran totes les mesures cautelars possibles per evitar, o almenys reduir al mínim, el risc de lesions o de mort" (Consell de Drets Humans 2016 y 2014a).

10. Es pot veure el tràiler aquí: <https://www.filmsforaction.org/watch/the-monopoly-on-violence/?trailer=true>

11. Paràgrafs 13 a 17 i 25

12. Paràgraf 9

2.1.1 ARMILLES GROGUES I PROTESTES CONTRA LA REFORMA DE LES PENSIONS – FRANÇA 2018-2020

La incorporació de les armes potencialment letals contemporànies dins el context de protesta social a l'Estat francès es remunta a inicis del S.XX. No obstant, és als anys 90 quan la seva popularitat augmenta exponencialment i el seu ús s'estén en el mateix ordre. A partir del 2000, l'actuació policial s'endureix (Le Média, 2019) i el 2010 l'ús d'aquestes armes passa a ser generalitzat. Fins llavors, les armes més perilloses dins la categoria de "menys letals" només estaven a disposició d'algunes unitats policials però, a partir d'aquell moment, passen a formar part de totes les unitats (García, 2022). Protestes com la de rebuig a la Llei del Treball el 2016 o contra la presa de Sivens el 2014, la qual va provocar la mort de Rémi Fraisse per la granada OF-F1,¹³ van començar a fer cada vegada més visible una tendència a l'alça pel que fa a l'ús excessiu i il·lícit d'aquestes armes, que culminaria amb el moviment Armilles Grogues.¹⁴

La tardor de 2018 marca l'inici del moviment Armilles Grogues, nascut com a resposta a l'augment del preu dels combustibles. No obstant, la protesta va anar sumant d'altres reivindicacions i unint una gran diversitat de col·lectius que compartien un malestar social generalitzat degut a les creixents desigualtats socials del país. Les protestes es van plasmar principalment a través del bloqueig de carreteres i rotondes i d'una llarga sèrie de manifestacions a les principals ciutats de l'Hexàgon que tenien lloc cada dissabte de la setmana. Posteriorment, des de setembre de 2019 fins a febrer del 2020 el va seguir el moviment de protesta contra la reforma de les pensions.

Després dels dos primers mesos de manifestacions dels Armilles Grogues, el mitjà de comunicació Libération comptabilitzava 109 víctimes greus a data del 21 de gener, i el col·lectiu Désarmons-les registrava 124 persones ferides, en la seva majoria també greus (Jublin, 2019). Per la seva banda, el periodista David Dufresne comptabilitzava més de 300 persones ferides que haurien estat impactades al cap per armes potencialment letals, 25 de les quals haurien perdut la visió d'un ull, 5 persones haurien perdut una mà i 2 haurien mort (Le Média, 2019). Aquestes dades anirien contra la normativa internacional, segons la qual "*els projectils d'impacte cinètic no haurien de dirigir-se al cap, a la cara o al cos*" (Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans, 2020). Organitzacions com Amnistia Internacional van denunciar "*que la policia utilitzi bales de goma, granades i gasos lacrimògens contra manifes-*

tants majoritàriament pacífics que no amenaçaven l'ordre públic", havent pogut documentar nombrosos casos d'ús excessiu de la força per part de les forces de l'ordre (Amnistia Internacional, 2018).

La comunitat internacional també es va fer ressò de l'ús desproporcionat d'aquestes armes. El febrer de 2019, expertes de les Nacions Unides denunciaven greus restriccions als drets dels manifestants del moviment Armilles Grogues, afirmant que "*les autoritats (franceses) han de replantejar-se les seves polítiques policials per garantir l'exercici de les llibertats*". Així mateix, apuntaven que:

Des de l'inici del moviment de protesta el novembre de 2018, hem rebut greus denúncies d'ús excessiu de la força. Segons els informes, més de 1.700 persones han resultat ferides com a conseqüència de les protestes a tot el país (Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans, 2019).

En aquesta línia, el març de 2019 l'Alta Comissionada de les Nacions Unides pels Drets Humans, Michelle Bachelet, demanava a les autoritats franceses que investiguessin la violència policial comesa durant les protestes dels Armilles Grogues des de mitjans de novembre de 2018. No obstant, la resposta del portaveu del govern davant la petició de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans va minimitzar la qüestió de l'excés de l'ús de la força comès per les forces de l'ordre (Le Monde, 2019).

Segons dades oficials facilitades pel Ministeri de l'Interior francès el maig de 2019, s'havien comptabilitzat 2.448 manifestants ferides, xifra que dista molt del nombre de víctimes recomptades pels moviments socials. Així ho demostra un dels informes més exhaustius sobre els impactes de la violència policial en el marc de les protestes dels Armilles Grogues i contra la reforma de pensionistes, publicat per Street-médics (Victor, Vicent, 2022). Segons aquest estudi, l'estimació de víctimes derivades de les maniobres, armes i violència dels cossos de seguretat s'elevaria a 24.300 persones (± 4.200) (2022: 63), gairebé 10 vegades més que la xifra oficial. D'aquestes, 3.090 (± 100) haurien requerit trasllat a un hospital o assistència al carrer per part dels socorristes de l'organització. L'informe posa aquesta dada en paral·lel a les municions d'impacte cinètic utilitzades entre el 17 de novembre de 2018 i el 31 de desembre del 2019: 18.805 municions de LBD i 6.735 granades de *désencerclement*. Pel que fa als gasos lacrimògens, aquests haurien afectat a 311.000 (± 47.200) persones que haurien requerit assistència o descontaminació per un servei de rescat. Aquest càlcul, indiquen, semblaria coherent amb el nombre de granades de gas lacrimogen utilitzades per manifestació (només el dia 1 de desembre de 2018 es van utilitzar fins a 10.000 granades de gas lacrimo-

13. La granada OF-F1 conté 70 grams de TNT. Després de la mort de Rémi Fraisse, aquesta va ser prohibida i substituïda per la granada GLI-F4.

14. *Gilets Jaunes* en francès.

gen) (Victor, Vicent, 2022: 64-65) o amb els encàrrecs d'aquestes armes per part de l'Estat per a la Policia Nacional i la Gendarmeria (unes 150.000 anuals).

Aquest mateix estudi indica que dos terços (66,7%) de les lesions ateses pels socorristes de Street-médics van ser traumàtiques, principalment a extremitats i al cap i causades per impactes de projectils cinètics i cops infligits, i un terç (32,5%) van ser no traumàtiques, fruit de trastorns respiratoris o dels efectes derivats de l'exposició a substàncies irritants. De les traumàtiques, la majoria de les lesions que es van registrar s'havien produït a les extremitats inferiors (24,6%), seguit de la cara, el cap i el coll (18,1%) i a les extremitats superiors (15%). L'organització ressalta que l'elevat nombre de lesions craniocèntriques, que suposa més de u de cada sis, és significativament preocupant. Segons l'organització, les armes responsables de les lesions al cap van ser el bastó policial (43%), els projectils d'impacte cinètic (13,9%), les granades d'impacte cinètic (17,6), les granades explosives (12,5%) i els cartutxos de gas lacrimogen (36,4%).

Les armes que durant les protestes van generar més controvèrsia en l'opinió pública per la seva perillositat són per l'escopeta LBD 40 i la granada GLI-F4 (Jublin, 2019). L'escopeta LBD 40 és la substituta de la "Flash Ball", essent introduïda el 2007 i substituint definitivament a la seva predecessora el 2016. Si bé està prohibit apuntar al cap, durant les mobilitzacions es van registrar moltes lesions en aquesta zona, atribuïbles tant a la imprecisió de l'arma com al seu mal ús. Ja el desembre de 2017, prèviament a l'esclat dels Armilles Grogues, el Defensor dels Drets va demanar a través d'un informe "retirar les llançadores de bales defensives (LBD40) de l'equipament de les forces encarregades de l'ordre públic". Segons aquest, *"les llançadores defensives no permeten apreciar la distància de tir ni evitar els danys col·laterals"*. També va afegir que fins i tot *"encara que la llançadora respecti les prohibicions i mandats de la doctrina de l'ús tècnic, l'ús d'una arma d'aquest tipus durant una manifestació és susceptible a causar lesions greus, com la pèrdua d'un ull, possibilitat que fa que aquesta arma sigui desproporcionadament perillosa respecte als objectius de manteniment de l'ordre"*. No obstant, si bé un cop ja començades les mobilitzacions dels Armilles Grogues, 200 personalitats van recordar la recomanació del Defensor dels Drets, l'Executiu no estava disposat a renunciar a aquesta arma. Així ho va demostrar el fet que a finals de 2018 el Ministeri d'Interior encarregués 1.280 pistoles LBD d'un sol tir a l'empresa francesa Alsetex, així com també 270 llançadores de 4 dispars i 180 llançadores de 6 dispars, capaces de disparar quatre i sis cartutxos (tant de bales de goma, com gasos lacrimògens o granades ex-

plosives) en qüestió de segons. En total, un encàrrec estimat en 1.638.400 euros (Malone, 2019).

Per la seva banda, la GLI-F4 és la granada més potent que la policia francesa utilitza a les manifestacions. La seva composició, a banda de contenir 10g de gas CS, també conté 26g de TNT i 4g d'hexògen (RDX). Aquest és 1,6 vegades més potent que el TNT. La seva explosió produeix un triple efecte sobre els cossos: sonor (165 decibels a 5 metres, igual al d'un avió en el moment de l'enlairament), el produït pel gas lacrimogen i l'efecte d'explosió consistent en una onada de xoc i la projecció de petits fragments a desenes de metres. Aquesta arma és la substituta de la granada ofensiva OF-F1, que contenia 70 grams de TNT i que va ser prohibida el 2014 després de la mort de Rémi Fraisse. Pel que fa a la GLI-F4, la mateixa Inspecció General de la Gendarmeria Nacional i la Inspecció General de la Policia Nacional franceses reconeixen que l'arma pot causar ferides mortals, i el 2018 el govern va anunciar que la substituiria per les GM2L, que no tenen TNT. No obstant, durant les mobilitzacions dels Armilles Grogues i el moviment contra la reforma de les pensions les GLI-F4 es van seguir utilitzant. Potser la seva perillositat explica que França sigui l'únic país de la Unió Europea que disposi d'aquesta arma en el seu arsenal antidisturbis.

2.1.2. ESCLAT SOCIAL – XILE, 2019-2020

Xile té un dels ingressos per càpita més alts de Llatinoamèrica, però compta amb una distribució molt desigual: el 10% més ric concentra el 66,5% de la riquesa neta del país i l'1% més ric, el 26,5% (CEPAL, 2019). Aquestes desigualtats socioeconòmiques impacten directament en altres drets com ara l'accés a l'educació, la participació política i la igualtat davant la llei (Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament, 2017). El 2015 el Comitè DESC¹⁵ va mostrar preocupació per la falta d'avenços al país en drets com ara la igualtat salarial, la protecció social universal, el dret a un habitatge digne o la lluita contra la segregació social, entre molts d'altres.

És en aquest context de latent malestar social quan, el 18 d'octubre de 2019, davant la pujada de les tarifes del sistema de transport públic, s'acaba precipitant una forta onada de manifestacions de protesta. Aquestes, iniciades per estudiants i que anirien incorporant més col·lectius, van ser contingudes amb un ús de la força policial i militar sense precedents des de la instauració de la democràcia al país. El govern de l'ex president Sebastián Piñera va decretar l'Estat d'Emergència i va convocar les Forces Armades per actuar conjuntament amb la policia nacional, els Ca-

15. Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals de les Nacions Unides

rabineros, en la gestió de les protestes. Així mateix, va invocar la Llei de Seguretat de l'Estat contra desenes de detingudes i, per primera vegada des de la fi de la dictadura de Pinochet, va declarar el toc de queda a l'àrea de la Gran Santiago el 19 d'octubre.

A principis de novembre ja es recomptaven més de 200 persones amb traumes oculars severos que les havien deixat en condicions de discapacitat visual per tota la vida. Una missió d'Observadors Internacionals de Drets Humans que va visitar el país del 6 al 11 de novembre va mostrar gran preocupació per la forma com s'estava fent ús de les armes potencialment letals per part dels Carabineros, els quals no complien amb les normes mínimes de proporcionalitat (Observatorio Ciudadano, 2019). Segons aquest grup d'experts, els Carabineros utilitzaven les escopetes antidisturbis sense conformitat amb les normes internacionals sobre l'ús de la força i d'aquest tipus d'armes. No apuntaven a l'angle de les cames sinó de forma horitzontal, al cap i al tors de les persones manifestants. Pel que fa a aquesta consideració, entre el període del 18 d'octubre fins al 30 de novembre, l'INDH va presentar 557 querelles, on es van incloure casos de 238 persones ferides per part del Carabineros amb escopetes de balins, entre els quals figuraven almenys 140 casos on es denunciava haver rebut disparats de balins per sobre la cintura i com a mínim 92 a una distància inadequada, entre d'altres.¹⁶ El 30 de novembre, la Fiscalia Nacional elevava a 5.558 el nombre de víctimes que denunciaven violacions de Drets Humans, de les quals 1.938 havien estat lesionades per armes de foc: 674 incloïen lesions greus, de les quals 285 eren oculars. Així mateix, 834 víctimes del nombre total eren nenes, nens o adolescents (Fiscalia de Xile, 2020).

En aquesta línia, un informe d'Amnistia Internacional que va fer seguiment de les protestes del període comprès entre el 18 d'octubre i el 30 de novembre, va concloure que:

Els agents de Carabineros van violar àmpliament els drets humans de les persones manifestants a Xile, denunciant que *"durant les seves operacions van infligir forts dolors i patiments a les i els manifestants, amb la intenció de castigar-los, dispersar les protestes i desmantellar les manifestacions. Els comandaments i els oficials van considerar el dany a la integritat física de les persones com un dany necessari en nom de l'ordre públic"* (Amnistia Internacional (2020).

L'informe revelava que, durant el període analitzat, més de 12.500 persones van requerir atenció d'urgències en un hospital públic per incidents succeïts en el marc de

16. Llista d'accions judicials interposades per INDH actualitzada al 6 d'abril de 2020, facilitat a Amnistia Internacional, 2020: 58

les protestes, de les quals almenys 347 van patir una lesió ocular, en la major part dels casos per impacte de balins, d'acord amb l'INDH. Al final de les protestes, aquesta xifra s'hauria elevat a 460. Segons la Creu Roja Xilena, només en les primeres tres setmanes de mobilitzacions hi va haver més persones que havien perdut un ull que en els últims 20 anys (Pol, 2019).

Les escopetes antidisturbis, l'ús de les quals va ser generalitzat, van ser un de les armes denunciats per part de les organitzacions de drets humans nacionals i internacionals ja que no complien amb cap estàndard internacional sobre l'ús de la força ni d'aquestes armes. En primer lloc, en comptes de disparar projectils de goma, aquestes armes es van carregar amb balins consistents en un aliatge de goma amb metall que penetrava el cos humà. En segon lloc, eren projectils de tret múltiple, arribant a disparar 12 balins per cartutx, els quals es dispersaven de manera imprecisa (Amnistia Internacional, 2020). Les Orientacions de l'ONU recorden que *"el tret de múltiples projectils resulta imprecís i, en general, no pot complir els principis de necessitat i proporcionalitat"*. També indica que *"els perdigons de metall, com els que es disparin amb escopetes, no s'haurien d'usar mai"* (Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans, 2020). A més, segons un anàlisi que va conduir la Facultat d'Enginyeria de la Universitat de Xile, es va detectar que els balins disparats pels Carabineros estaven compostos de plom i més substàncies dures en un 80%, percentatge que no coincidia amb la informació detallada per les empreses fabricants (Pol, 2019).

Les estadístiques dels Carabineros mostren que entre l'octubre i el novembre de 2019 es van disparar 147.360 cartutxos (amb 12 balins cada un) d'aquesta munició, xifra molt elevada i preocupant tenint en compte que la utilització d'aquest tipus d'arma només és lícita en situacions en les quals la vida o la integritat física d'una persona està en risc. De fet, Amnistia apunta que *"en moltes ocasions aquestes armes es van utilitzar contra manifestants que no presentaven cap risc per a la vida dels agents o de tercers"*, identificant oficials *"disparant de manera indiscriminada o aleatòria, sense precisar un objectiu concret"*. Així mateix, l'organització sospita que l'actuació dels Carabineros en nombroses ocasions *"hauria estat dirigida a zones del cos d'alta letalitat com el cap i el tòrax"*. A principis de desembre, Open Democracy havia registrat més de 1180 víctimes per perdigons (Pol, 2019). Els protocols nacionals d'aquestes armes no van ser modificats i regulats fins un mes i mig després de l'inici de les manifestacions, davant les pressions generades arran de les crítiques sobre l'ús i la composició de la munició, així com per la xifra cada vegada més elevada de les víctimes impactades per aquests projectils (Amnistia Internacional, 2020: 6).

Després de la limitació de l'ús d'escopetes antidisturbis, es va produir un augment considerable de l'ús del llença-granades de calibre 37 amb projectils lacrimògenes, molts dels quals van ser disparats directament contra el cos de persones manifestants (Amnistia Internacional, 2020: 35). Tot i així, des del principi n'havien fet ús, com demostra el fet que, durant els cinc primers dies de protestes, el Colegio Médico de Chile calculés que almenys el 4% de lesions d'urgència havien estat conseqüència d'una bomba lacrimògena¹⁷ i segons la UTO de l'Hospital del Salvador, el 13%.¹⁸ Per la seva banda, l'INDH va presentar querelles en nom de 106 persones que haurien patit lesions per trets amb llença-granades des de l'inici fins al 30 de novembre del 2019. Segons la normativa internacional, aquest tipus de projectils irritants no s'han de disparar contra cap individu i en cap cas han d'apuntar-se al cap o la cara, degut al risc de mort o lesió greu per traumatisme. Els llença-granades poden tenir un abast de fins a 125 metres i, en cas de ser disparats des de distàncies més curtes, poden ser letals o causar danys greus a la integritat física (Amnistia Internacional, 2020). Durant les primeres setmanes es van registrar com a mínim 79 situacions en les quals els Carabineros van utilitzar granades lacrimògenes i agents químics de manera incompatible amb el dret internacional, així com també van fer ús de canons d'aigua de manera desproporcionada contra manifestants en espais tancats o prop d'hospitals, entre d'altres.

El balanç total de l'actuació policial durant l'Esclat Social apunta a 3000 casos de violacions dels drets humans, 460 ferits oculars i 34 persones mortes (Institut Nacional de Drets Humans, 2020). Durant aquell període, es van utilitzar 193.000 cartutxos lacrimògens i 45.000 granades químiques (Ortiz, 2022). Així mateix, s'ha pogut documentar que la despesa d'arsenal potencialment letal adquirida per la policia xilena va augmentar fins a 23 vegades respecte a la despesa del període comprès entre 2018 i octubre de 2019.

2.2 IMPACTE DE LES ARMES POTENCIALMENT LETALS

Les empreses productores d'aquestes armes tradicionalment han afirmat la no letalitat dels seus productes. No obstant, hi ha estudis que han demostrat que moltes de les especificacions tècniques d'aques-

tes armes són totalment errònies,¹⁹ com per exemple la investigació sobre els aerosols de gas lacrimogen a França, la qual va demostrar que la concentració de substàncies químiques irritants superava amb escreix el 5% de CS que declara el productor (STOA Panel, 2000). Un altre estudi sobre els efectes de les armes cinètiques conclouia que molt poques d'elles funcionen com s'indica (Rappert, 2004). De fet, a un informe publicat el 2001, es va trobar que les municions d'impacte disponibles comercialment impactaven amb una força variable i eren inexactes fins al punt de no poder assolir l'objectiu marcat. Doncs bé, moltes de les municions d'impacte descrites encara es fabriquen extensament i es fan servir avui per les forces de l'ordre (STOA Panel, 2000). Un altre exemple seria l'esmentat a les protestes xilenes, on es va trobar que el percentatge de plom i substàncies dures dels balins detallat per les empreses fabricants no coincidia amb el percentatge real (Pol, 2019).

Pel que fa als Estats, actualment molts d'ells compten amb algun procediment per a examinar els equips, però aquests poden implicar poc més que una prova bàsica de verificació de les especificacions del fabricant per a la seva acceptació. Durant molts anys, sovint l'especificació de "no letalitat" a l'etiqueta dels productes adquirits ha estat suficient com a prova. Els Estats Units, per exemple, van introduir el gas lacrimogen OC sense que aquest hagués passat cap avaluació real dels seus efectes sobre la salut (Rocher, 2021). Després de la mort de diversos presos a causa de l'exposició a l'OC, l'executiu va ordenar al Departament de Justícia una sèrie d'informes d'investigació que sospitosament van concloure que la causa de la mort no era atribuïble a aquest tòxic. No obstant, és rellevant el fet que el Cap del principal estudi sobre la no letalitat de l'OC conduïda per la policia d'EUA seria condemnat per acceptar suborns per part del proveïdor d'armes no letals CAP-STUN (Rocher, 2021). Casos similars amb la introducció de l'OC es van repetir a països com França o Anglaterra.

Justament pel que fa als irritants químics, la percepció general és que generen efectes a curt termini i de gravetat menor, com ara llagimeig, tos o vòmits. No obstant, també poden provocar dificultat respiratòria i opressió al pit, cremades químiques, butllofes a la pell, reaccions al·lèrgiques greus i, en els casos més extrems, poden arribar a produir la mort per asfíxia o intoxicació química (Amnistia Internacional, 2020; STOA Panel, 2000). No són poques les publicacions científiques que verifiquen que efectivament "es produeixen morts a causa dels agents lacrimògens". Per citar un exemple, durant la Primavera Àrab a Bahrain,

17. Anàlisi de casos denunciats i constatats per perits del departament de drets humans del Col·legi Mèdic de Xile del 18 al 31 d'octubre 2019.

18. Informe balanç de salut en la xarxa pública del 18 d'octubre al 18 de desembre 2019, proporcionat a Amnistia Internacional pel Ministeri de Salut en resposta a un sol·licitud de transparència. La UTO va atendre 239 pacients amb trauma ocular durant el període del 18 d'octubre de 2019 al 30 de novembre de 2019, dels quals 13% tenen com a "possible agent causal" de les ferides gasos lacrimògenes

19. Per exemple, l'estudi del físic Jürgen Altmann. "Non-lethal weapons technologies. The case for independent scientific analysis", *Medicine, Conflict and Survival*, 17, nº3 (1 de juliol de 2001): 234-47

Physicians for Human Rights va atribuir 39 morts per exposició a gasos lacrimògens (Physicians for Human Rights, 2012). A més, també hi ha perillous riscos associats als mecanismes de dispersió d'aquests gasos, com demostra l'exemple de l'home que va morir a l'Iraq després de rebre un tret al cap a poca distància d'una granada CS amb un projectil de 40mm (STOA Panel, 2000). Com alerten Amnistia Internacional i Omega Research Foundation, entre d'altres organitzacions, si els projectils que contenen agents químics irritants impacten directament contra una persona "poden causar ferides penetrants, commoció cerebral i altres lesions al cap i, en casos greus, la mort" (Amnistia Internacional, 2020). Un ampli estudi de Physicists for Human Rights juntament amb d'altres organitzacions (Physicians for Human Rights, 2016), basat en la compilació i anàlisi de la literatura mèdica dels darrers 25 anys sobre els impactes de les armes potencialment letals, recull els casos de 5,131 víctimes per irritants químics a nivell global, de les quals 2 van morir i 70 (1,7%) van patir incapacitats permanents, incloent ruptures del globus ocular i ceguera, lesió cerebral traumàtica resultant en estat vegetatiu, amputacions d'extremitats i pèrdua funcional d'extremitats. De les 9.261 lesions identificades,²⁰ el 17% eren moderades i el 8,7% eren greus. Aquestes últimes incloïen lesions a múltiples sistemes corporals, i la majoria d'elles afectaven la pell, els ulls i el sistema cardiorespiratori.²¹ Tot i que l'impacte psicològic pràcticament no s'hagi estudiat ni documentat, l'exposició a productes químics irritants també pot donar lloc a símptomes psicològics significatius i discapacitat a llarg termini. Per exemple, a les avaluacions de víctimes de les protestes del parc Gezi a Turquia, es va trobar que un 43% d'elles patien un trastorn d'estrès agut, el 23% complia els criteris d'estrès post traumàtic i el 7,7 complia els criteris de trastorn depressiu major (Unuvar, 2014).

Pel que fa als projectils d'impacte cinètic, el seu grau de perillositat varia en funció de diversos factors com ara el tipus d'arma, de projectil, la velocitat, la distància des de la qual es dispara, la zona on impacta o les condicions de salut de la persona impactada. En el marc teòric, aquests projectils estan pensats per causar trauma en lloc de penetració, fet que no els eximiria de perillous riscos com ara laceracions, trencaments d'ossos, commoció cerebral i altres lesions al cap i danys als òrgans interns. No obstant, a la pràctica aquestes armes han demostrat que també poden penetrar la pell. Un estudi va trobar que "a una distància de menys de 20 metres és gairebé segur que es produirà penetració" (Dhar y otros, 2015). Quan això passa, s'augmenta el risc de patir infeccions greus i lesions vasculares que poden provocar amputacions

o la mort. En aquest sentit, tant la literatura mèdica com la societat civil alerten que l'ús d'aquests projectils sovint es produeix a distàncies molt més properes de les considerades segures (Physicians for Human Rights, 2016). Dels 1.958 perfils documentats per l'impacte d'aquests projectils a l'informe de Physicists for Human Rights, 53 víctimes van morir (3%), 294 van patir incapacitat permanent (15%) i fins el 70% va sofrir lesions considerades greus. Tant els casos de víctimes mortals com els d'incapacitat permanent van ser sovint a causa d'impactes al cap i al coll, suposant el 49% de les morts i del 84% de les incapacitats permanents. El tors també apareix com a regió de risc: una de cada cinc persones amb lesions abdominals va patir discapacitat permanent. Pel que fa als projectils, si bé s'ha afirmat sense ambigüitat que bales com les de goma poden tenir conseqüències mutilants i, fins i tot, etals (Rocher, 2021: 49), els riscos poden agreujar-se quan s'usen bales que contenen metall com ara els perdigons.

Tot i que Nacions Unides indica clarament que aquestes armes mai s'haurien d'utilitzar (Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans, 2020), el cas exposat de Xile, per exemple, demostra que el seu ús encara està a l'ordre del dia. Per posar un exemple d'altres geografies, Amnistia Internacional va denunciar el 2017 que les forces de seguretat índies al Caixmir havien provocat centenars de cegueres i almenys 14 morts de manifestants des de juliol de 2016 per impacte de perdigons (Scroll Staff, 2017). En la mateixa regió del Caixmir, State Human Rights Commission ha registrat 3,800 casos de ferides i ceguera també a causa de perdigons des de 2016. Tot i així, el nombre podria ser molt elevat si tenim en compte que "hi ha centenars de víctimes que, per por a les forces de seguretat, no reporten el seu cas" exposava el portaveu de Pellet Victims Welfare Trust, un grup informal de víctimes per perdigons al Caixmir. La seva organització ha comptabilitzat 1.233 víctimes, la major part de les quals han quedat cegues (BBC, 2018).

Les armes elèctriques també s'acostumen a infravalorar-se pel que fa als seus efectes sobre la salut humana. Desmentint falses assumpcions, organismes internacionals com el Comitè contra la Tortura de les Nacions Unides ha manifestat que aquestes armes poden provocar la mort (Rocher, 2021: 51). També alguns Estats han assumit els seus riscos. A mode d'exemple, el Consell d'Estat de França va arribar a afirmar que l'ús d'aquesta arma comporta greus riscos per a la salut que poden causar directament o indirectament la mort de les persones contra les quals es dirigeix (2021: 51). A les advertències s'hi sumen també organitzacions de la societat civil. El 2012, un informe d'Amnistia Internacional sobre l'ús de les armes elèctriques als Estats Units concloïa

20. Moltes persones tenien lesions múltiples

21. Pulmons, cor i pit

que més de 550 persones havien mort com a conseqüència de l'exposició a les descàrregues elèctriques d'aquestes armes (Amnistia Internacional, 2013). No obstant, aquest país ha arribat a augmentar la potència d'aquesta arma a 26 watts, xifra molt superior als 5-7 watts practicats a les proves d'avaluació i que donaven per segures aquestes armes (Rocher, 2021: 50). En aquest sentit, el British Medical Journal assenyalava que la majoria d'estudis sobre els efectes de les Taser estan finançades pels fabricants (ACAT, 2016).

Pel que fa als efectes sobre la salut dels canons d'aigua, armes acústiques, armes d'energia dirigida i dispositius de desorientació, encara falta molta literatura mèdica significativa disponible (Physicians for Human Rights, 2016). No obstant, la revisió de casos específics que involucren aquestes armes demostren la seva capacitat per causar danys importants contra manifestants. A mode d'exemple, alguns estudis han recollit els efectes mutilants dels canons d'aigua, sobretot als ulls sota l'exposició de raigs d'aigua a pressió de 10 bars (Rocher, 2021: 50). Malgrat això, a països com a França la pressió de raigs d'aigua contra manifestants s'ha incrementat fins als 20 bars (Rocher, 2021: 50). En aquest sentit, Nacions Unides alerta que els canons d'aigua contra grups de persones a distància curta poden causar ceguera permanent o lesions secundàries.

Les greus complicacions sobre la salut que suposen totes aquestes armes, inclosa la mort, han estat recollides a les "Orientacions" de Nacions Unides (Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans, 2020). Si bé al "Codi de Conducta per a Funcionaris encarregats de fer complir la llei" de 1979 i als "Principis Bàsics sobre l'Ús de la Força i d'Armes de Foc per als Funcionaris encarregats de fer complir la Llei" de 1990 aquestes armes apareixen tipificades com a no letals, a les "Orientacions de les Nacions Unides en matèria de Drets Humans sobre l'ús d'armes menys letals en el manteniment de l'ordre" de 2021 canvien la nomenclatura per "menys letals". En aquest document, última actualització de les Nacions Unides respecte a aquestes armes, s'especifica que "*en aquestes Orientacions no s'utilitza el terme "no letal", atès que l'ús de qualsevol arma pot tenir conseqüències fatals*" (Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans, 2020). Amb declaracions com aquesta, Nacions Unides comença a apuntar la idea que la letalitat d'una arma no estaria tant determinada per l'arma en sí (totes les armes poden matar) sinó per l'ús que se'n fa. En aquest sentit, explica que:

Les armes menys letals i l'equip connex també poden matar o infligir lesions greus, especialment quan no són utilitzats per personal capacitats d'acord amb les especificacions

d'aquestes armes, els principis generals sobre l'ús de la força o el dret internacional dels drets humans" (Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans, 2020).

Aquesta darrer apunt és significatiu, atès que el mode d'utilització d'aquestes armes per part de les forces de l'ordre ha estat en moltes ocasions al centre de les denúncies per part d'organitzacions de drets humans. Dins aquesta lògica, el 2018 el Consell de Drets Humans de l'ONU va encoratjar encara més l'establiment de protocols "*per a l'entrenament i l'ús d'armes no letals, tenint en compte que fins i tot les armes menys letals poden comportar un risc per a la vida*" (Consell de Drets Humans, 2014a).

Amb tot, ens sembla important insistir en la idea que els impactes sobre la salut i la letalitat d'aquestes armes, més que provada i assenyalada per diversos estudis de la societat civil, l'acadèmia i les organitzacions intergovernamentals, està fortament condicionada al seu mode d'ús. Si qualsevol arma (sigui tipificada com a letal, menys letal, no letal o qualsevol altre etiqueta) té el potencial de matar, el seu mode d'ús determinarà en gran part la seva perillositat i letalitat.

2.3 LA MILITARITZACIÓ DE LA POLICIA I LA POLICIALITZACIÓ DELS MILITARS

Les armes potencialment letals també formen part de la problemàtica i debat que genera la militarització dels cossos policials i la policialització dels militars. S'estan produint escenaris de dissolució de les fronteres entre allò policial i allò militar, en els quals les armes potencialment letals tenen un paper rellevant ja que no presenten un ús definit en cap dels dos camps. Mentre que en el cas del seu ús per part de la policia poden representar un pas més cap a la militarització, en el cas dels militars representa una transformació respecte a les seves funcions, les quals esdevenen més policials. Tot i que de manera breu, es fa necessari, almenys, esmentar aquí alguns dels aspectes que componen aquesta dissolució de funcions entre allò militar i allò policial, ja que influencien en l'ús, expansió i producció de les armes potencialment letals.

A partir d'inicis del segle XX, principalment, és quan s'observa aquesta dinàmica de dissolució de fronteres entre allò policial i allò militar. D'aquesta manera, trobem que és cada vegada més comú el desplegament de militars o la creació de forces paramilitars per a l'abordatge de labors de seguretat interna de l'Estat, que són pròpies de cossos policials. Això es produeix de tres maneres: o bé es dota a la policia d'eines, estratègies i entrenament similars a les militars, o bé s'aporta a les militars funcions policials de seguretat interna de l'Estat, o es creen cossos intermedis que

no són ni militars ni policials però que combinen les seves funcions i eines, configurant el que serien cossos paramilitars.

Un exemple d'aquesta militarització mitjançant la creació de cossos específics en llocs on la pobresa és convertida en amenaça, securitzada i militaritzada, el trobem a les favelas de Rio de Janeiro al Brasil, amb la creació del Batalló d'Operacions Policials Especials (BOPE). Es tracta d'un cos de policia militar creat el 1978 durant la dictadura militar. Allà on l'Estat ha abandonat àrees amb alts índexs de pobresa i criminalitat, es reforça la presència de cossos paramilitars com el BOPE amb la finalitat de "pacificar-les", la qual cosa passa sobretot a partir de 2008 (Mayr, 2015: 534). Al seu torn, condiona de manera considerable la manera amb què s'aborden problemàtiques associades a la pobresa. Així, els entorns urbans s'interpreten com a espais de conflicte o guerra urbana. En primer lloc, perquè hi ha una tendència cada vegada més gran a abordar els reptes propis del creixement de les urbs i de la seva desigualtat de manera militaritzada. En segon lloc, perquè fins i tot els conflictes i guerres entre Estats es dirimeixen de manera cada vegada més habitual en entorns urbans, derivats en molts casos de guerres asimètriques amb diversitat de poder militar, i on la conquesta o ocupació de la ciutat és una estratègia de domini. Finalment, perquè aquest món globalitzat ha internacionalitzat també els conflictes, com és el cas del terrorisme internacional, que s'executa a llargues distàncies, sent les ciutats i grans urbs els objectius d'aquests atacs.

Les armes potencialment letals resulten essencials per a les forces militars que es despleguen per a abordar aquesta conflictivitat creixent i complexa a les urbs (Fidler, 2013: 49). La ACLU (American Civil Liberties Union) va publicar el 2014 un informe amb la intenció de denunciar, precisament, aquesta creixent militarització dels espais urbans dels Estats Units. L'informe conclou que la denominada "guerra contra les drogues" ha conduït a una militarització creixent de la policia amb la creació dels Special Weapons and Tactics (SWAT) (American Civil Liberties Union, 2014). Després d'analitzar les tàctiques, eines i formes d'actuació d'aquesta unitat, l'informe apunta que:

La militarització de la policia estatunidenca és evident en la formació que reben els agents de policia, que els anima a adoptar una mentalitat "guerrera" i a pensar en les persones a les quals han de servir com a enemics, així com en l'equip que utilitzen, com ariets, granades flashbang i vehicles blindats (ACLU, 2014: 3).²²

La ciutat de Vancouver il·lustra un altre cas de militarització policial. Durant els Jocs Olímpics d'hivern de 2010, la ciutat va invertir la quantitat més alta en seguretat fins al moment: un total de mil milions d'euros. És a dir, el 50% del total de la despesa per als jocs olímpics d'aquell any va ser destinat a cossos de seguretat (Molnar, 2015: 237). Per a això es va crear una unitat que va combinar estratègies i personal militar i civil: la Military Liaison Unit (MLU). Diverses ciutats del Canadà semblen adquirir cada vegada més material militar per a la policia, i aquest material a vegades és cedit per les mateixes forces armades del país (Lorinc, 2020).

En canvi, a Mèxic, la guerra contra les drogues desenvolupada des de 2006 a partir del govern de Calderón, ha conduït al desplegament de l'exèrcit i la Guàrdia Nacional. En lloc de crear un cos paramilitar o de militaritzar la policia, el govern de Mèxic fa anys que desplega l'exèrcit a l'interior del país. En aquest cas, les tasques realitzades per l'exèrcit són pròpies de cossos policials, però sense cap control civil degut a la seva condició militar. Algunes recerques han assenyalat la vinculació entre el desplegament de l'exèrcit amb la vulneració de drets fonamentals, la qual cosa podria haver agreujat la situació de la població civil (Amnistia Internacional, 2018; Human Rights Watch, 2011; Trevino-Rangel i altres, 2021).

Per la seva banda, el cas de la ciutat de Nova York és un exemple per a observar cap a on condueix el model de ciutat on creix la militarització urbana i les seves conseqüències. En el marc de la *Operation Impact* desenvolupada per l'alcaldia de Michael Bloomberg el 2003, es van securitzar barris de la ciutat, establint perfils de risc per cada veïnat. D'aquesta manera, alguns barris van ser classificats com d'"alt risc" pels seus nivells de delinqüència, i van ser denominats *Impact Zones*. Els barris amb aquest perfil van ser concebuts com a zones de guerra o militaritzades (Kaufman, 2016: 72). D'aquesta manera, sota aquest model de seguretat es va reforçar el control policial i la vigilància sobre les residents, de manera que totes les persones eren tractades com a delinqüents potencials, encara que aquestes també es veiessin afectades per la delinqüència.

D'aquesta manera, les ciutats del nou segle són objecte del que Stephen Graham ha denominat "nou militarisme urbà". Segons Graham (2012: 137), el militarisme urbà es consolida per l'expansió de la idea de "guerra permanent". Una idea que, portada a la pràctica, intensifica la militarització de diferents aspectes de la vida quotidiana. Això sumat al fet que els militars, sobretot als Estats Units, analitzen les urbs com a nou escenari de conflicte, en les guerres

22. En anglès a l'original

que denominen de "quarta generació" (Graham, 2012: 139). Així, s'expandeix la concepció d'un espai públic on es destinen tota una sèrie d'obsessions per la seguretat (Di Masso, Berroeta y Vidal, 2017: 59). Aquest model de seguretat militaritzat, a més, condueix a un desplaçament de recursos d'una agenda a una altra. Per exemple, en el cas de la ciutat de Chicago, en 2020 es gastava cada dia en policia el que es gasta anualment en serveis de salut mental (Àvila i altres, 2021: 141).

L'espai públic urbà presenta dinàmiques pròpies que el converteixen en territori de disputa, on es reproduïxen conflictes que tenen a veure amb els privilegis socials i el poder (Lefebvre, 2013: 418). L'espai públic es militaritza de manera progressiva a ciutats de tot el món amb la justificació d'abordar els conflictes globals, el terrorisme i la disputa social. En aquest context, les armes potencialment letals, promocionades com a armes més acceptables i menys lesives, troben un escenari urbà en el qual expandir-se.

3. UN CONTEXT AFAVORIDOR PER A UN MERCAT EN AUGE

Les empreses productores són sempre un agent rellevant a analitzar quan s'estudia el mercat de les armes. En aquest sentit i segons un informe publicat a l'abril de 2022 (The Insight, 2022), s'estima que el mercat de les armes potencialment letals aconseguirà els 9.380 milions de dòlars per a 2028, sent en 2021 un mercat valorat en 6.150 milions. Això suposa un augment anual del 6,1% i de més d'un 52% en 7 anys. Davant aquestes xifres de creixement, resulta interessant plantejar-se les raons per les quals es donen aquestes xifres. Segons el Global Peace Índex de 2022, les protestes violentes han experimentat un augment des de 2008 del 49%, en un total de 126 països de 163 avaluats (Global Peace Índex, 2022: 23). És cert que el concepte de "manifestació violenta" pot canviar tenint en compte que el mateix terme de violència no té una única definició, i que depèn de manera considerable del subjecte que pretengui definir-la i dels factors que es tinguin en compte. En el cas del Global Peace Índex, consideren que una manifestació és violenta d'acord amb un indicador que defineix el tipus d'accions d'una protesta i els incidents, danys

a persones i víctimes mortals.²³ En aquest sentit, els pitjors indicadors el 2021 els han presentat Índia, Colòmbia, Bangladesh i Brasil.

Davant d'aquest indicador, que assenyalava un considerable augment de protestes violentes a tot el món en els últims 14 anys, es podria explicar que el negoci de les armes potencialment letals vagi en augment. No obstant això, les dades plantegen diverses qüestions: d'una banda, si la major adquisició d'aquest armament ha pogut ser un factor que generi un augment de protestes violentes; i, per un altre, si per algun motiu un major descontentament social pot conduir a més protestes i per tant al fet que els governs decideixin adquirir més armament, produint tots dos factors una major col·lisió i enfrontaments. A fi de desgranar més detalls en aquest sentit, faria falta una recerca i una

23. L'indicador l'ha creat el Institut for Economics & Peace, que a la seva vegada es basen en la base de dades de Armed Conflict Location and Event Data Project, i és utilitzat en l'informe Global Peace Índex. Segons les persones autores de l'informe, l'indicador capta la freqüència i gravetat de la violència durant les protestes, manifestacions i disturbis, perpetrats pels propis manifestants o per les forces de seguretat. L'indicador es construeix sobre la base de quatre escenaris; "Protesta amb intervenció"; "Força excessiva contra els manifestants"; "Manifestacions violentes"; i "Violència col·lectiva". Per a més informació consultar l'informe.

consulta de dades més àmplia de que la que pot abastar la present recerca.

El mateix informe, que preveu el valor de mercat de les armes potencialment letals, analitza els principals usuaris finals d'aquestes armes. Sense sorprendre massa, les forces de seguretat són les principals compradores d'aquest armament, amb un 83,9% del total el 2020 (The Insight, 2022). Respecte a les regions que dominen aquest mercat, els Estats Units i Europa es troben al cap de la llista, com passa amb les armes convencionals.

3.1 PRINCIPALS EMPRESSES PRODUCTORES D'ARMES POTENCIALMENT LETALS

D'entre els dos informes consultats que calculen el valor de mercat de les armes potencialment letals (AlliedMarket, 2022; The Insight, 2022), s'assenyalen les empreses que més destaquen en el sector. En la taula 2 es mostren les principals

Taula 2. Principals empreses mundials productores d'armes potencialment letals

Empresa	País	Any de creació	Productes
ALS Less lethal weapons (filial de Pacem Defense)	EEUU	-	Llançadores de bales i granades menys letals, granades i bales trencadores de barricades, tires explosives, bales amb gas lacrimogen i granades de dispersió.
ASP INC (Armament Systems and Procedures)	EEUU	1976	Porres extensibles, d'acer, esprai de gas lacrimogen, entrenament.
Lamperd Less Lethal	Canadà	1969	Dispositius de llançament, esprai de pebre, dispositius de bales de goma, bales de goma i altres municions.
Combined Systems, Inc.	EEUU	1981	Aerosols, irritants, granades de centelleig, granades de picada i diversos projectils, cambres, software i formació.
PepperBall Technologies, Inc.	EEUU	1996	Fabricant del PepperBall Launcher, un llançador de munició múltiple que es presenta en diverses mides.
Rheinmetall AG	Alemanya	1889	Dispositius irritants que expulsen petites càrregues de submunicions, llançadors d'irritants, cartutxos irritants i cartutxos de "tret d'advertència" de 4 bengales d'un únic projectil. Bales de menys de 40mm considerades "no letals", granades acústiques i atordidores, vehicles per a operacions especials policials i militars.
NonLethal Technologies, Inc.	EEUU	-	Cartutxos de perdigons de goma, cartutxos i granades de gas, penetradors de barricades, granades atordidores i de fum sistemes de llançament de mà i de vehicles.
Condor Non-Lethal Technologies	Brasil	1985	Granades d'impacte per a exterior i interior, granades de gas pebre i lacrimogen, munició, llançadores, esprais de gas pebre i gasos lacrimògens, pirotècnia i pistoles elèctriques.
Axon Enterprise, Inc (abans TASER internacional)	EEUU	1993	Sobretot pistoles elèctriques, creadors de la marca TASSER: TASSER 7, TASSER 7 CQ, TASSER X26P.
ISPRA (Less Lethal)	Israel	1969	Arma ejectora de gas lacrimogen antimoviment, granades combinades de gas lacrimogen i acústiques i de gas i fum; granades atordidores; diferents tipus de gasos lacrimògens; munició de detecció/senyalització llançadora i llançable; bales de gas lacrimogen i atordidores i bales incapacitants; llançadores; drons que disparsen munició menys letal.
Byrna Technologies Inc. (ha comprat una altre "Mission Less Lethal Technologies al 2021)	EEUU	2005	Produeix i ven gairebé tots els tipus d'armes considerades menys letals com a llançadores, pilotes de goma i esprais de pebre.
FN Herstal	Bèlgica	1889	Projectils i llançadores.
Raytheon Company	EEUU	1922	Microones i raigs de calor.
Safariland, LLC (la seva matriu és BAE Systems)	EEUU	1964	Equips de protecció i eines de comunicació per a les forces de l'ordre, fundes, armadures, auriculars i bosses d'equip.
Zarc International	EEUU	1982	Produeix els coneguts esprais i granades pebre VEXOR i CAP-STUN, projectils i pistoles.

Font: elaboració pròpia a partir de: ALS Less Lethal, 2022; AlliedMarket, 2022; ASP Inc, 2022; Axon, 2022; Combined Systems, 2022; Condor, 2022; Dees, 2012; FN Herstal, 2022; ISPRA, 2022; Lamperd Less Lethal, 2022; NonLethal Technologies, 2022; PepperBall, 2022; Rheinmetall, 2022; Safariland, 2022; The Insight, 2022; Zarc International, 2022.

La taula mostra de quin tipus d'empreses es compon l'ecosistema de les armes potencialment letals. Entre aquestes empreses, en trobem algunes que segons el SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) se situen entre les 100 principals dins la producció militar. Entre elles tenim Raytheon Company, que el 2020 ocupava el segon lloc de les 100 més rellevants per darrere de Lockheed Martin i de l'alemanya Rheinmetall, que ocupava el lloc 32 el 2019 i el 2020 va pujar al 27. A la llista també es troba una empresa subsidiària de BAE Systems especialitzada en armes potencialment letals dins del grup, Safariland. BAE Systems és també una de les empreses militars més poderoses, tant el 2019 com el 2020 ha ocupat el sisè lloc (SIPRI, 2022).

Encara que no apareguin altres empreses del complex militar convencional entre les més rellevants del mercat d'aquesta tipologia d'armament a la taula 2, no vol dir que aquestes no estiguin produint armes potencialment letals. El més probable és que, com que aquestes armes es fabriquen també per a ús final dels exèrcits, siguin més difícils de detectar entre els seus catàlegs, o bé que no estiguin etiquetades com a armes potencialment letals, ja que estem parlant d'un tipus d'armament que també és utilitzat pels exèrcits.

De les principals empreses de la taula que dominen el mercat de les armes potencialment letals, 10 de 15 són dels Estats Units (ALS, ASP, Combined Systems, PepperBall technologies, Non Lethal Technologies, Axon Enterprise, Byrna Technologies, Raytheon Company, Safariland i Zarc International). Es manté així la mateixa tendència que amb les empreses militars, ja que les cinc productores més importants són dels Estats Units (Lockheed Martin, Raytheon Technologies, Boeing, Northrop Grumman, General Dynamics). Almenys dues empreses de les més poderoses productores d'armes convencionals destaquen en el mercat de les armes potencialment letals: Raytheon Company i Bae Systems a través de la seva filial Safariland.

En el cas de les armes potencialment letals, trobem cinc altres empreses que destaquen en el mercat de cinc països diferents: Israel, Brasil, Canadà, Alemanya i Bèlgica. D'aquests països, Israel, Alemanya i el Canadà tenen empreses que destaquen en l'àmbit de la producció militar i que es troben entre les 100 més poderoses, segons dades de SIPRI. En el cas d'Israel es tracta de les empreses Elbit Systems, Israel Aerospace Industries i Rafael). En el cas d'Alemanya, trobem la mateixa Rheinmetall, que ja apareix a la taula 2, a més de ThyssenKrupp, Krauss-Maffei Wegmann i Hensoldt. Canadà compta amb CAE, una empresa que destaca entre aquestes 100

més poderoses de l'àmbit militar. En canvi, Brasil i Bèlgica semblen tenir empreses que destaquen a nivell mundial en l'àmbit de la producció de les armes potencialment letals, però no tant en la producció militar convencional.

Entre les empreses analitzades, en trobem cinc que venen els seus productes per internet a través de la seva pàgina web, fet que facilita l'accés a aquesta tipologia d'armes. Algunes d'elles, com Byrna, permeten fer la comanda i la compra *online* com qualsevol altre producte, però només pot ser enviat dins dels Estats Units. Aquesta accessibilitat s'explica pel fet que l'usuari final d'aquestes armes és diferent del de les armes militars convencionals que es regeixen per normatives nacionals i internacionals, i que normalment són comprades pels Estats per al seu exèrcit. Així, les armes potencialment letals tenen un usuari final més ampli: cossos de seguretat, empreses militars de seguretat privada, policia local i nacional, cossos de gestió de fronteres, cossos paramilitars estatals, exèrcits i, depenent de la normativa de cada país, la ciutadania.

Byrna constitueix un model d'empresa que ens serveix per a explicar la militarització de l'espai urbà, alhora que il·lustra la desigualtat d'accés a un determinat model de seguretat. És una empresa formada en la cultura que l'individu té dret a defensar-se, encara que això succeeixi en un context absent d'estructures de protecció social fortes. Quan aquestes no existeixen o són molt febles, tant la protecció que aporten com l'accés a recursos bàsics, sanitat, educació, habitatge, entre altres i a una vida digna, es redueixen, de manera que la conflictivitat social i el descontentament derivats de la desprotecció i la desigualtat augmenten. Així, quan la inseguretat de les persones (objectiva o percebuda) és més gran, una arma potencialment letal pot ser percebuda com la manera de defensar-se davant la desprotecció.

En aquest model, es deixa la seguretat en mans de l'individu de manera que, en societats com els Estats Units, es concedeix accés a armes de foc i a armes potencialment letals, no sense el cost social i els riscos que això comporta.

En el cas de Byrna, a més, s'ofereixen descompres per a aquelles persones que l'empresa considera que estan a primera línia i que anomena com "els seus herois", la qual cosa inclou un sector com el del professorat, dels qual cal qüestionar-se si ha de tenir aquest paper. I que recalca la necessitat de protegir-se de manera individual mitjançant armament, en lloc de lluitar per garantir la protecció social necessària. Com cita a la seva pàgina web:

BYRNA SD BASIC BOX

\$329.99

★★★★★
91 Reviews

WHEN OWNING ONE LAUNCHER ISN'T ENOUGH. CONTAINS (1) SD LAUNCHER, (1) 5-ROUND MAGAZINE, (1) 5-COUNT KINETIC PROJECTILES AND (1) 8-GRAM CO2 CARTRIDGE.

SHOP NOW

Font: Captura de pantalla de la pàgina web de Byrna (2022)

*Quan tenir un llançador no és suficient. Conté (1) llançador SD, (1) carregador de 5 bales, (1) projectils cinètics de 5 unitats i (1) cartutx de CO₂ de 8 grams (Byrna, 2022)

Byrna fa costat als nostres herois. Els militars, els "primers a respondre" i els professors reben un 15% de descompte. (S'apliquen restriccions, el descompte es fa en el moment de la compra) (Byrna, 2022)²⁴

Malgrat les xifres de tirotejos massius que presenta el país, l'empresa ofereix descomptes als professors, de manera que se'ls anima a anar armats per a poder actuar enfront d'un tirador. Només en els mesos que portem de 2022 (de gener a setembre), la Gun Violence Archive assenyala que hi ha hagut 496 tirotejos, amb un total de 495 persones mortes i més de 2.000 ferides (Gun Violence Archive, 2022). En aquest context, que presenta una relació directa amb el fàcil accés a les armes de foc, es demana als professors una tasca de defensa i protecció que supera amb escreix el que hauria de ser el seu paper i la seva labor a la societat, deixant a les seves mans el rol de proveïdor de seguretat. Per tant, s'ignora una vegada més el debat que hi ha sobre la manca de regulació d'armes de foc al país al que com mostren les dades, aporten una inseguretat afegida. A l'agost de 2022, Byrna firma un acord amb Bersa S.A, una empresa argentina de les principals productores d'armes de Llatinoamèrica, per tal de poder vendre el seu producte a la regió.

En el cas de Raytheon, l'empresa fabrica armes potencialment letals per a ús de l'exèrcit. A través de Ktech, una empresa que Raytheon va comprar el 2011 i amb investigadors de Boing i Air Force Research Laboratory, ha produït armes de microones que serveixen per a inutilitzar els aparells electrònics al seu abast (Axe, 2012). El projecte, denominat CHAMP, *Counter-Electronics High Power Microwave Advanced Missile Project*, s'ha estat duent a terme durant gairebé una dècada fins que l'exèrcit dels Estats Units

el va desplegar per primera vegada el 2019 instal·lat en míssils de creuer (Wright-Patterson, 2019). Aquests míssils amb tecnologia de microones han estat produïts per la branca de recerca de Boing *Phantom Works*, destinada a investigar i crear noves tecnologies d'armament. Per tant, Boing també es troba implicada en la fabricació d'armes potencialment letals, encara que sigui per a ús militar.

Raytheon també ha creat el raig de calor (*Active Denial System*), que produeix una sensació de calor al cos a una certa distància del dispositiu, el qual acaba resultant insuportable. Desenvolupada a la dècada dels noranta, aquesta arma va estar a punt de ser desplegada a l'Iraq durant els anys posteriors a la invasió a petició dels soldats desplegats a la zona. No obstant, l'enviament es va cancel·lar per diverses preocupacions derivades del seu possible desplegament. D'una banda, perquè va despertar polèmica entre la comunitat científica i les ONG per la seva possibilitat de ser utilitzada com a eina de tortura i, d'altra banda, perquè al govern dels Estats Units li va preocupar que pogués contribuir a donar-los una imatge més accentuada d'invasors i agressors (Lardner, 2007). En canvi, sí que va ser desplegada a l'Afganistan el 2010, encara que només va durar un mes. Una versió més petita de l'arma s'ha comercialitzat entre forces policials (Physicians for Human Rights, 2016: 79).

Sobre aquesta arma, el sector militar i altres sectors socials afirmaven que el seu ús podria haver evitat morts a l'Iraq, tant de soldats com de civils (Lardner, 2007). És important senyalar que aquest serà un dels grans debats entorn de les armes potencialment letals en contextos ja siguin de conflicte armat o manifestacions.

24. En anglès a l'original. Veure a: <https://byrna.com/products/byrna-sd-basic-box>

D'aquesta anàlisi podem extreure diferents conclusions. En primer lloc, que el complex militar industrial convencional presenta cert interès en la producció d'armes potencialment letals, no només pel seu possible ús militar, sinó per ser un nou mercat vinculat a la securització i a la creixent militarització dels cosos policials. En segon lloc, i com s'ha vist, que algunes de les empreses més importants de producció d'armes porten certes dècades investigant i produint aquestes armes potencialment letals per a diferents contextos. En tercer lloc, que el mercat d'aquestes armes no només és un mercat en creixement, sinó també un mercat molt més ampli pel que fa a l'usuari final que el de les armes convencionals. Encara que el tipus d'usuari final, en el cas de civils, dependrà de les normatives de tinença d'aquestes armes vigents a cada país.

3.2 UN CONTROVERTIT MERCAT EN EXPANSIÓ

Com tot mercat relacionat amb la producció i venda d'armament, el de les armes potencialment letals no està exempt no només de polèmiques sinó de diferents visions sobre com i quin hauria de ser el seu ús, fins i tot sobre si aquestes armes haurien d'utilitzar-se, així com els motius per al seu desplegament. Com que és una arma tant per a ús militar com policial, els límits estan menys definits que els de les armes convencionals. De la mateixa manera, en ser armes sobre les quals s'afirma que tenen una menor letalitat, encara que això depengui en gran manera de com s'utilitzen, el debat i la polèmica es troben oberts, especialment entre els moviments socials i organitzacions defensores de drets humans.

A continuació, s'exposa l'ús que s'ha donat a algunes de les armes potencialment letals fabricades per les empreses que s'han analitzat en l'apartat anterior. Encara que certament que el rastreig sobre l'ús d'aquestes armes resulta complicat, cal reconèixer el treball d'algunes organitzacions de drets humans, que han fet un esforç majúscul de documentació a través de persones actives sobre terreny. Amb tot, els casos aquí presentats són només un exemple de la polèmica que s'amaga darrere del negoci de les armes potencialment letals al món. El fet que algunes empreses no apareguin a continuació no vol dir que els seus productes no puguin acabar sent eines d'abús policial.

ISPRA (ISRAEL)

ISPRA és una més de les múltiples empreses que proven els seus productes amb la població Palestina. L'empresa ha creat drons dissenyats per a dispersar gas lacrimogen o granades que poden colpejar als

manifestants en caure i que en xocar contra el sòl desprenent gas lacrimogen. Es tracta dels "Cyclone Riot Control Drone System". L'ús d'aquests drons va ser reportat per primera vegada el 2018 contra manifestants a la Franja de Gaza que protestaven per l'obertura de l'ambaixada dels Estats Units a Jerusalem (Hilton, 2018). Durant dos dies de protestes es va informar, almenys, de la mort de més de 60 persones palestines per inhalació de gas lacrimogen i més de 900 ferides. A més, ISPRA promociona els seus productes de control de disturbis com "field testing", és a dir, provats sobre terreny amb població palestina (ISPRA, 2022a). De fet, al directori d'empreses de Homeland Security d'Israel, publicat pel Ministeri de Defensa, es promocionen ISPRA i moltes altres empreses d'aquesta manera:

Els sistemes israelians, provats en combat operativament sobresurten per la seva fiabilitat i facilitat d'ús, que satisfan millor els requisits del client (Israel Ministry of Defense, 2018: 3),²⁵

Height	13 0.2 ± cm
Diameter	26 0.2 ± cm
Gross weight	1.5 ± 0.2 kg
Number of Submunitions	12
Inner projectiles material	Aluminum
Weight of pyrotechnic mixture	400 ± 20 gr
Active agent	20 ± 4 sec
Shelf life	5 years

APPLICATION
The Cyclone riot control drone system provides police forces with the capability to disperse less lethal munitions from drones - allowing maximum accuracy, real time control of riot situations and minimum injuries to civilians while maintaining distance between police forces and rioters.
The Cyclone unit can be easily mounted on drones, with fast and simple reloading on site.

SMART SOLUTIONS for CROWD CONTROL
ALL SPECIFICATIONS ARE SUBJECT TO CHANGE WITHOUT PRIOR NOTICE January 2015
www.ispraltd.com

Font: captura de pantalla del dron CYCLONE a la pàgina web de ISPRA, disponible a https://www.ispraltd.com/image/users/423329/ftp_my_files/Riot%20Control%20Drone%20-%20Cyclone-1.pdf?id=30746915

A Burundi, Amnistia Internacional recull en un informe la situació d'abús de la força policial i l'ús d'armes potencialment letals durant les protestes de 2015.

25. En anglès a l'original.

Durant les manifestacions es van utilitzar canons d'aigua, gas lacrimogen i armes de foc, i van arribar a morir desenes de persones, entre les quals nens i nenes (Amnistia Internacional, 2015: 4-22). Segons l'Omega Research Foundation, que treballa amb persones, organitzacions i periodistes sobre terreny, l'armament potencialment letal que es va emprar va ser subministrat per les empreses israelianes ISPRa i Beit Alfa, i per la francesa SAE Alsetex (Omega Research Foundation, 2022a).

Així mateix, el 2013, algunes organitzacions de drets humans van denunciar l'abús de l'ús de la força per part dels cossos de seguretat en les protestes dutes a terme a l'Azerbaidjan el març del mateix any. Les protestes anaven dirigides a denunciar el secretisme del sector militar al país, que presentava xifres inexplicablement elevades de reclutes morts sense estar desplegats en combat (Amnistia Internacional, 2013; Human Rights Watch, 2013; Sultanova, 2013). Un informe de l'Omega Research Foundation i el SIPRI apunta que durant les protestes els cossos de seguretat van emprar pilotes de goma, canons d'aigua i també pots de gas lacrimogen, aquests últims fabricats per ISPRa (Farha i Wraith, 2015: 38).

CONDOR TECNOLOGIAS NAO LETAIS (BRASIL)

L'Omega Research Foundation, que investiga sobre l'ús de les armes potencialment letals en determinats contextos, va detectar un ús il·lícit i indiscriminat d'armes de foc i d'armes potencialment letals durant les protestes que van tenir lloc després del cop d'estat que van protagonitzar els militars a la fi de 2021 a Sudan. Durant les protestes, que van durar mesos, es van produir centenars de morts i diversos casos d'abús policial, especialment vinculats a l'ús de gas lacrimogen (Eltahir, 2022). El tipus d'armament potencialment letal utilitzat inclou granades de gas lacrimogen GL-202, granades que alliberen munició amb gas lacrimogen GL-300, a més de granades de so GL-700, granades atordidores de llum i so GL-307 (Omega Research Foundation, 2022b). Es van localitzar també altres tipus d'armes potencialment letals fabricades per empreses com la Military Industry Corporation (MIC) (Aràbia Saudita) i de la Factory No. 9604 (Xina). Entre alguns d'aquests productes es trobaven armes que no havien de ser utilitzades en haver passat la seva data de caducitat (Omega Research Foundation, 2022b).

També s'ha detectat material de gas lacrimogen durant les dures protestes relacionades amb la Primavera Àrab que van tenir lloc a Bahrain durant 2011 i 2012 com s'exposa més endavant (Physicians for Human Rights, 2012a: 7).

PEPPERBALL (ESTATS UNITS)

A Colòmbia, durant el *Paro Nacional* de 2019, es va informar d'abusos i l'ús indiscriminat d'armes potencialment letals contra manifestants per part del ESMAD (Esquadró Mòbil Antidisturbis) (Amnistia Internacional, 2019). Entre altres, es troba l'abús de gasos lacrimògens, en aquest cas de la marca PepperBall (Amnistia Internacional, 2022). Durant les manifestacions, es va informar de l'assassinat per part del ESMAD de Dilan Cruz (BBC, 2019). Malgrat l'historial de vulneració de drets que presenta el ESMAD contra manifestants (Angelo, 2021; Human Rights Watch, 2021), una altra marca israeliana, Trinity Group, va oferir al país el seu *Riot Control Vehicle*, per a reforçar les eines del cos policial (Saumeth, 2021).

SAFARILAND -FILIAL DE BAE SYSTEMS (ESTATS UNITS)

La frontera dels Estats Units amb Mèxic porta dècades sent militaritzada sota la justificació de l'augment d'intents de pas de persones migrades, moltes d'elles potencials sol·licitants d'asil. Lluny de complir la legislació internacional que obliga a verificar les sol·licituds d'asil i tipifica com a il·legal el retorn en calent, la Customs and Border Protection (CBP) dels Estats Units utilitza armes potencialment letals contra les persones desplaçades per la força, entre elles gas lacrimogen fabricat per l'empresa Safariland (Amnistia Internacional, 2022; Çam, 2018). Safariland és una filial de Bae Systems, una de les empreses militars amb més beneficis del món (SIPRI, 2022).

NONLETHAL TECHNOLOGIES (ESTATS UNITS), CONDOR TECNOLOGIAS NAO LETAIS (BRASIL), RHEINMETALL (ALEMANYA) I ALTRES

El govern de Bahrain ha estat acusat per organitzacions i periodistes d'abusar del gas lacrimogen, fins al punt d'arribar a usar l'expressió de *Tear Gas Regime* (Physicians for Human Rights, 2012a; Fake, 2012). L'informe realitzat per Physicians for Human Rights conclou que durant les protestes que van tenir lloc durant la denominada Primavera Àrab al país, es va informar de casos permanents d'abús policial, pallses, detencions arbitràries, ús incorrecte i abús de gas lacrimogen i, en general, nivells alts de repressió contra la població civil. Entre les empreses fabricants de gas lacrimogen, es van localitzar SAE Alsetex/Etienne Lacroix Group (França), Condor (Brasil), NonLethal Technologies (Estats Units) (Physicians for Human Rights, 2012a: 8). Segons el mateix informe, l'ús indiscriminat del gas va produir lesions per impacte dels projectils de gas, mutilacions a ulls i algunes morts a causa d'aquests impactes i pels efectes de respirar gas en excés. L'organització Bahrain Center for Human

Rights (BCHR) també va denunciar que es van trobar llaunes i contenidors de gas lacrimogen molt similars als produïts per Denel, una filial sud-africana de Rheinmetall (Bahrain Center for Human Rights, 2014).

COMBINED SYSTEMS (ESTATS UNITS)

Alguns productes i, especialment, el gas lacrimogen fabricat per l'empresa Combined Systems, han aparegut en països com Israel o Egipte. En el cas d'Israel, el país va signar el 2021 un contracte de 4 milions de NIS (1 milió de dòlars) amb l'empresa per al subministrament de bales de gas (WhoProfits, 2022). Això tot i que, com s'ha explicat amb el cas de ISPRA i com han exposat anteriors informes del Centre Delàs,²⁶ qual-sevol tecnologia d'armament produïda a Israel acaba sent utilitzada contra població palestina, per la qual cosa cal esperar que la tecnologia importada per Israel acabi sent utilitzada amb les mateixes finalitats.

També van aparèixer contenidors de gas lacrimogen de l'empresa durant les protestes vinculades a les Primaveres Àrabs el 2011 a Egipte (Shenker i Harding, 2011). En el marc de les protestes es va informar sobre diversos casos d'abús policial i fins i tot l'ús de munició de foc real (Human Rights Watch, 2011a).

En conclusió, si bé resulta difícil documentar els casos que vinculen a empreses concretes amb l'ús indegut dels seus productes en determinats països, per la

qual cosa caldria un considerable desplegament sobre terreny, algunes organitzacions aporten pistes suficients per a conèixer els riscos que existeixen en les exportacions que els Estats permeten d'aquesta tipologia d'armament. Com s'ha vist, són armes potencialment letals que poden ser utilitzades fàcilment per a reprimir el dret a la protesta de la població civil, o per emprar-les en contextos complexos com a conflictes bèl·lics en els quals no queden clares les seves funcions. Es constata, també, que empreses del complex militar industrial estan interessades en la producció d'armes potencialment letals, ja sigui per a ús militar o policial.

Alhora, són armes que poden contribuir a blanquejar intervencions militars i reprimir les manifestacions de la dissidència sota una aparent intencionalitat de "provocar menys dany" que les armes convencionals. En aquestes situacions sembla que el gas lacrimogen adquireix un paper important pel que fa a causar danys i dissuadir a les persones de manifestar-se. Les exportacions d'armes potencialment letals presenten polèmiques similars a les que poden presentar les exportacions d'armament convencional, relatives al seu ús final, en aquest cas especialment vinculades a les possibles vulneracions de drets humans. Per tant, i donades les transformacions que s'estan donant pel que fa a la seguretat interna dels Estats i al potencial ús militar d'aquestes armes, convé reforçar l'atenció i l'anàlisi sobre aquesta tipologia d'armament.

26. Per a més informació llegir l'informe "Negocis provats en combat" disponible a http://centredelas.org/publicacions/negociosprovados-en-combate/?lang=eshttp://centredelas.org/slide_home/informe-51-preparats-per-a-la-guerra/

CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

Les armes potencialment letals són utilitzades en diversos contextos de repressió, abús i vulneració de drets humans. Com es demostra analitzant els seus orígens i història, la creació, evolució i desenvolupament d'aquestes armes ha estat íntimament vinculada a la voluntat de fer callar el descontentament i el dissentiment social. És possible afirmar que es banalitza l'ús d'aquestes armes, no només per la facilitat amb la qual els cossos policials i de seguretat semblen aprovar el seu ús, sinó per les conseqüències i danys que estan generant, tant sobre els cossos traumatitzats com sobre nous horitzons narratius que emergeixen sobre la seguretat, més militaritzats, repressius i de control social. Estem davant d'armes que, com qualsevol altra arma, són potencialment letals. Per tant, convé fugir de les narratives que busquen legitimar la suposada "humanització" del seu ús com a sistema de resolució de conflictes socials.

Així, el veritable problema de fons radica en la manera com s'interpreta la seguretat en el si de les nostres societats. Aquesta interpretació respon a un relat hegemònic segons el qual la seguretat només es pot abordar des d'una perspectiva policial i militar. Els conceptes de "seguretat", "pau" i "conflicte" són termes en disputa social, ja que entendre'ls i definir-los d'una manera o d'una altra afecta de manera conside-

nable la manera com s'aborden diferents reptes socials i les diverses formes de violència que es presenten a les nostres ciutats.

És important assenyalar que existeix una asimetria referent a la seguretat en el moment en el qual la persona que es manifesta o participa d'algun acte multitudinari veu incrementada la seva inseguretat a causa del tipus d'armament utilitzat per la policia. L'ús d'aquesta mena d'armament incentiva la por social, coartant la mobilització social. Per tant, fins i tot encara que no sempre es produeixen danys físics severos, l'ús d'aquestes armes erosiona la llibertat d'expressió als carrers.

Per descomptat, la situació actual sobre l'ús d'aquestes armes és complexa i polèmica i, almenys, requereix d'un debat i unes recomanacions de mínims perquè els governs es comprometin amb la garantia de drets i la transparència que l'ús de qualsevol tipus d'arma hauria de requerir.

En aquest sentit, les Nacions Unides recomanen específicament:

Sempre que sigui possible, els Estats haurien de considerar la possibilitat de consultar al públic abans d'adquirir nous tipus d'armes menys letals, i les forces de l'ordre haurien de ser transparents quant als tipus d'armes de què disposen (Nacions Unides 2021).

Sobre la base d'aquest principi i amb l'anàlisi que s'ha presentat al llarg d'aquesta recerca, es proposen a continuació una sèrie de recomanacions. Algunes d'elles plantegen un profund debat social de fons; d'altres són punts de mínims, necessaris en l'estat actual d'ús de les armes potencialment letals.

- Emprar una terminologia adequada per a referir-se a l'ús d'aquest armament, ja que "armes no letals" no fa referència a la seva potencial letalitat. La terminologia emprada pot banalitzar-ne el seu ús i les conseqüències derivades.
- Pel que fa al seu ús, la nostra primera recomanació seria retirar aquestes armes de les mans de les forces de seguretat en context de gestió de l'ordre públic fins que s'hagi donat un profund i ampli debat amb la finalitat de generar consensos sobre la implementació o no del seu ús, sobre quines armes s'acceptarien i quines no, en quines circumstàncies i de quina manera.
- El punt anterior ha d'incloure un debat social i polític profund sobre el paper dels cossos antidisturbis, principals usuaris d'aquestes armes, en el control del denominat ordre públic. Estem davant un model del qual que no s'ha qüestionat ni contrastat la seva eficàcia de manera independent, malgrat haver-se demostrat que el desplegament dels cossos antidisturbis pot suposar un agreujament de la tensió social i dels danys generats.
- Conscients de les resistències que poden generar els punts anteriors, el suggeriment de mínims seria la de vetllar perquè les normatives i protocols dels Estats en referència a l'ús d'aquestes armes s'ajustin als estàndards internacionals establerts per Nacions Unides
- Els Estats han de generar mecanismes de transparència sobre el tipus d'armes potencialment letals

de les quals disposa, cost, adquisició i el seu ús per part de les administracions públiques. Aquests mecanismes han d'incloure:

- Comissions de seguiment obligatòries, territorials, locals o nacionals, després d'intervencions en les quals s'hagin emprat aquestes armes, amb participació d'organitzacions independents per tal de poder avaluar i identificar si hi ha hagut un ús irregular i/o abusi d'aquestes; conscients, no obstant això, que és necessari reforçar el poder i caràcter vinculant de les comissions de seguiment per evitar que les seves conclusions siguin desestimades i prevalgui la impunitat quan l'ús d'aquestes armes impliqui greus violacions dels drets humans.
- Creació de comitès independents amb presència d'organitzacions de la societat civil de control d'exportacions d'aquestes armes, on es pugui avaluar la situació de vulneració de drets humans del país receptor, que tinguin en compte la situació actual del país, el seu historial en matèria de vulneració de drets, i el seu model policial, perquè siguin tingudes en compte per part dels Estats exportadors.
- Atès els nombrosos casos documentats per diverses organitzacions de drets humans d'un ús indegut del gas lacrimogen, fa falta una normativa internacional vinculant. Actualment, la normativa depèn de cada Estat i la seva exportació no es regula. A més, la informació disponible és escassa i poc accessible tenint en compte les implicacions d'aquesta mena d'armament.
- Assegurar, en l'àmbit internacional, un òptim seguiment i avaluació de la implementació de la normativa internacional sobre l'ús d'aquestes armes a nivell nacional.

BIBLIOGRAFIA

- ACAT (2016): "L'ordre et la force", disponible a <https://www.acatfrance.fr/rapport/L-ordre-et-la-force> data de consulta 23 d'agost de 2022
- Allied Market (2022): "Non Lethal Weapons Market", disponible a <https://www.alliedmarketresearch.com/non-lethal-weapons-market> data de consulta 22 de maig de 2022
- ALS Less Lethal (2022): Página oficial, disponible a <https://www.lesslethal.com/> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- American Civil Liberties Union (2014): "War comes home", disponible a https://www.aclu.org/sites/default/files/field_document/jus14-warcomeshome-text-rel1.pdf data de consulta 5 de setembre de 2022
- American Civil Liberties Union (2016): "Acoustic Weapons", disponible a https://www.aclu.org/sites/default/files/field_document/acoustic_weapons.pdf data de consulta 23 de maig de 2022
- Amnistia Internacional (2015): "Impacto sobre los Derechos Humanos de las armas menos letales y otros tipos de material para hacer cumplir la ley", disponible a <https://doc.es.amnesty.org/ms-opac/recordmedia/1@000028275/object/36286/raw> data de consulta 2 d'agost de 2022
- Amnistia Internacional (2019): "Colombia: Authorities must impartially investigate the repression of protests", disponible a <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2019/11/colombia-autoridades-deben-investigar-represion-de-protestas/> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Amnistia Internacional (2013): "Azerbaiján: Cuatro activistas juveniles se enfrentan a condenas de cárcel", disponible a <https://www.amnesty.org/es/documents/eur55/004/2013/es/> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Amnistia Internacional (2013): "USA: Life, Liberty, and the Pursuit of Human Rights", disponible a <https://www.amnestyusa.org/reports/usa-life-liberty-and-the-pursuit-of-human-rights/> data de consulta 14 d'agost de 2022
- Amnistia Internacional (2018): "Police must end use of excessive force against protesters and high school children in France", disponible a <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2018/12/police-must-end-use-of-excessive-force-against-protesters-and-high-school-children-in-france/> data de consulta 4 d'agost de 2022
- Amnistia Internacional (2018): "President López Obrador's National Guard: Five things you should know", disponible a <https://www.amnesty.org/en/documents/amr41/9578/2018/en/> data de consulta 5 de setembre de 2022
- Amnistia Internacional (2020): "Ojos sobre Chile. Violencia policial y responsabilidad de mando durante el estallido social", disponible a <https://www.amnesty.org/es/latest/research/2020/10/eyes-on-chile-police-violence-at-protests/> Fecha de consulta 5 d'agost de 2022
- Amnistia Internacional (2022): "Incident Map", disponible a <https://teargas.amnesty.org/es/#incident-map> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Angelo, Paul J. (2021): "Duque's repressive security policies have failed Colombia", disponible a <https://www.washingtonpost.com/opinions/2021/05/05/colombia-protests-repression-duque-tax-reform-police-esmad/> data de consulta 30 de setembre de 2022
- ASP Inc (2022): Página oficial, disponible a <https://www.asp-usa.com/> data de consulta 3 d'octubre de 2022

- Ávila y otros (2021): *Metropolice. Seguridad y policía en la ciudad neoliberal*. Traficantes de sueños. Madrid.
- Axe, David (2012): "New Air Force Missile Turns Out Lights With Raytheon Microwave Tech " disponible a <https://breakingdefense.com/2012/10/new-air-force-missile-turns-out-lights-with-raytheon-microwave-t/> data de consulta 20 de setembre de 2022
- Axon (2022): Página oficial, disponible a <https://www.axon.com/> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Bahrain Center for Human Rights (2014): "Bahrain's government 'addicted to teargas", disponible a <https://bahrainrights.net/?p=6145> data de consulta 10 d'octubre de 2022 (web inestable debido a los ataques que recibe del gobierno)
- BBC (2018): "Injured baby refuels India Caixmirpellet gun debate", disponible a <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-46368231> data de consulta 23 d'agost de 2022
- BBC (2019): "Crisis en Colombia | "Homicidio": así murió Dilan Cruz, el joven manifestante símbolo de las protestas en Colombia", disponible a <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-50593913> data de consulta 10 de octubre de 2022
- Byrna (2022): Página oficial, disponible a <https://byrna.com/> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Çam, Deniz (2018): "Meet The Safariland Multimillionaire Getting Rich Off Tear Gas and More In The Defense Industry", *Forbes*, disponible a <https://www.forbes.com/sites/denizcam/2018/12/06/meet-the-safariland-multimillionaire-getting-rich-off-tear-gas-and-more-in-the-defense-industry/?sh=15310c3e7b0a> data de consulta 22 de setembre de 2022
- CEPAL (2019): "Panorama Social de América Latina 2018", Naciones Unidas, disponible a <https://www.cepal.org/es/publicaciones/44395-panorama-social-america-latina-2018> data de consulta 3 d'agost de 2022
- Clark, Colin (2013): "Raytheon Non-Lethal Heat Beam Tackles New Missions", disponible a <https://breakingdefense.com/2013/11/raytheon-non-lethal-heat-beam-tackles-new-missions/> data de consulta 29 de setembre de 2022
- Combined Systems (2022): "Catalog", disponible a <https://www.combinedsystems.com/download-our-catalog/> data de consulta 6 d'octubre de 2022
- Condor (2022): Página oficial, disponible a <https://www.condornaoletal.com.br/company/?lang=en> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Consell de Drets Humans (2014): "Informe del Relator Especial sobre las ejecuciones extrajudiciales, sumarias o arbitrarias, Christof Heyns", Naciones Unidas, disponible a https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Documents/A-HRC-26-36_sp.doc data de consulta 4 d'agost de 2022
- Consell de Drets Humans (2014a): "Resolución aprobada por el Consell de Drets Humans 25/38 La promoción y protección de los derechos humanos en el contexto de las manifestaciones pacíficas", Naciones Unidas, disponible a <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=53ba972c4> data de consulta 22 d'agost de 2022
- Consell de Drets Humans (2016): "Informe conjunto del Relator Especial sobre los derechos a la libertad de reunión pacífica y de asociación y el Relator Especial sobre las ejecuciones extrajudiciales, sumarias o arbitrarias acerca de la gestión adecuada de las manifestaciones", Naciones Unidas, disponible a <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2016/10365.pdf> data de consulta 5 d'agost de 2022

- Cros, Benoît (2013): "Balanz de les bales de goma: set ulls perduts en cinc anys" disponible a https://www.eldiario.es/catalunya/historial-balas-goma_1_5180754.html data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Dees, Tim (2012): "Lasers as less-lethal weapons?", Police1, disponible a <https://www.police1.com/police-products/less-lethal/articles/lasers-as-less-lethal-weapons-1hl86RG6huAW72SL/> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Dhar, Shabir y otros (2015): "Pattern of rubber bullet injuries in the lower limbs: A report from Kashmir", *Chinese Journal of Traumatology*, 19(3): 129–133, disponible a <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4908224/> data de consulta 15 d'agost de 2022
- El Universo (2012): "Policía de Estados Unidos usa "cañones de sonido" para controlar multitudes", disponible a <https://www.eluniverso.com/2012/01/08/1/1431/policia-estados-unidos-usa-canones-sonido-controlar-multitudes.html/> data de consulta 23 de maig de 2022
- Eltahir, Nafisa (2022): "Sudanese medics shaken by attacks on hospitals treating anti-coup protesters", disponible a <https://www.reuters.com/world/africa/sudanese-medics-shaken-by-attacks-hospitals-treating-anti-coup-protesters-2022-01-11/> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Erich, Saumeth (2021): "La israelí Trinity Group ofrece a Colombia su vehículo Riot Control", Infodefensa, disponible en <https://www.infodefensa.com/texto-diario/mostrar/3111073/israeli-trinity-group-ofrece-colombia-vehiculo-riot-control> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Farha y Wraith (2015): "The Deployment of Lawenforcement Equipment in Central Asia and the South Caucasus", *Omega Research Foundation*.
- Fidler, David (2013): "Non Lethal Weapons and International Law: Three Perspectives on The Future", en: *The Future of Non Lethal Weapons*. Ed: Lewer Nick, Routledge. Nueva York. Pp 26-38
- Fiscalía de Xile (2020): "Fiscalía eleva a 5.558 las víctimas que denuncian violaciones a Derechos Humanos desde el inicio de las manifestaciones sociales", Sala de prensa, disponible a http://www.fiscaliadechile.cl/Fiscalia/sala_prensa/noticias_det.do?noticiald=17285 data de consulta 20 d'agost de 2022
- FN Herstal (2022): Página oficial, disponible a <https://fnherstal.com/en/security/portable-weapons/less-lethal-systems/> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- G. Williams, Anthony (2014): "IHS. Jane's Weapons. Ammunition. 2014-2015", IHS, disponible a <http://cdn.ihs.com/Janes/Sample-content-IHS-Janes-Weapons-Ammunition.pdf> data de consulta 10 d'agost de 2022
- García, Ter (2022): "Equipar a la policía con armas letales lleva a la brutalización del control de masas", El Salto, disponible a <https://www.elsaltodiario.com/armas-no-letales/equipar-a-la-policia-con-armas-letales-lleva-a-la-brutalizacion-del-control-de-masas> data de consulta 15 d'agost de 2022
- Global Peace Index (2022): Global Peace Index 2022 report, disponible a <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/06/GPI-2022-web.pdf> data de consulta 29 de setembre de 2022
- Graham, Stephen (2011): *Cities Under Siege: The new Military Usbanism*, Editorial Verso.
- Gun Violence Archive (2022): "Gun Violence Archive", disponible a <https://www.gunviolencearchive.org/> data de consulta 22 de maig de 2022
- Heal, Charles (2001): "The Attribute-Based Evaluation (ABE) of Less-Than-Lethal, Extended-Range, Impact Munitions", *State College*, Pennsylvania State University

- Hilton, Daniel (2018): "Drones over Gaza: How Israel tested its latest technology on protesters", Middle East Eye, disponible a <https://www.middleeasteye.net/news/drones-over-gaza-how-israel-tested-its-latest-technology-protesters> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Human Rights Watch (2011): "Mexico: Widespread Rights Abuses in 'War on Drugs'", Human Rights Watch, disponible a <https://www.hrw.org/news/2011/11/09/mexico-widespread-rights-abuses-war-drugs> data de consulta 5 de setembre de 2022
- Human Rights Watch (2011a): "Egypt: Protesters' Blood on the Military Leadership's Hands", disponible a <https://www.hrw.org/news/2011/11/22/egypt-protesters-blood-military-leaderships-hands> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Human Rights Watch (2013): "Azerbaijan: Unnecessary Police Force at Peaceful Protests", disponible a <https://www.hrw.org/news/2013/03/12/azerbaijan-unnecessary-police-force-peaceful-protests> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Human Rights Watch (2021): "Colombia: Egregious Police Abuses Against Protesters", disponible a <https://www.hrw.org/news/2021/06/09/colombia-egregious-police-abuses-against-protesters> data de consulta 29 de setembre de 2022
- Institut Nacional de Drets Humans (2020): "INDH entrega Balance a un año de la crisis social", disponible a <https://www.indh.cl/indh-entrega-balance-a-un-ano-de-la-crisis-social/> data de consulta 5 d'agost de 2022
- ISPra (2022): "Smart solutions for crowd control", disponible a <https://www.ispraltd.com/> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- ISPra (2022a): "Capabilities", disponible a <https://www.ispraltd.com/Capabilities.html> data de consulta 6 d'octubre de 2022
- Israel Ministry of Defense (2018): "Israel directori 2018/19", disponible a <http://www.sibat.mod.gov.il/Industries/directory/Documents/Sibatdir-HLS-en2018-19.pdf> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Jones, Daniel P. (1978): "Technology and Culture", *The International Quarterly of the Society for History and Technology*, Universit of Chicago Press, 19 (2), disponible a https://archive.org/details/sim_technology-and-culture_1978-04_19_2/page/152/mode/2up?view=theater data de consulta 15 d'agost de 2022
- Journal Officiel de la Reépublique Française (2019): "Recompte de personnes ferides i mortes durant les intervencions policials", *Revista oficial de la República Francesa*, 31:7165, dsponible a https://questions.assemblee-nationale.fr/static/15/questions/jo/jo_anq_201931.pdf data de consulta 3 d'agost de 2022
- Jublin, Matthieu (2019): "Gilets jaunes : grenades GLI-F4, LBD... ces armes de maintien de l'ordre de plus en plus contestées", *Tf1 Info*, disponible a <https://www.tf1info.fr/justice-faits-divers/gilets-jaunes-grenades-gli-f4-lbd-ces-armes-de-maintien-de-l-ordre-qui-creent-la-polemique-jerome-rodrigues-2110232.html> data de consulta 15 d'agost de 2022
- Kaufman, Emily (2016): "Policing mobilities through bio-spatial profiling in New York City", *Political Geography*. Elsevier Ltd, 55, 72–81. doi: 10.1016/j.polgeo.2016.07.006.;
- L'Express (2018): "VIDÉO. Blessés, participation, coût... Un an de gilets jaunes en chiffres", disponible a http://www.lexpress.fr/actualite/societe/participation-blesses-cout- un-an-de-gilets-jaunes-en-chiffres_2105499.html data de consulta 15 d'agost de 2022
- Lafebvre, Henri (2013): *La producción del espacio*, Editorial Capitan Swing. Madrid
- Lamperd Less Lethal (2022): Página oficial, disponible a <https://lamperdlesslethal.com/> data de consulta 3 d'octubre de 2022

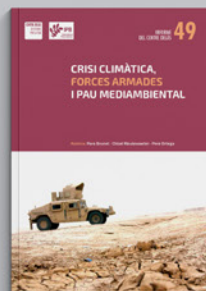
- Lardner, Richard (2007): "Energy beam weapon could be used in Iraq", disponible a <https://www.nbcnews.com/id/wbna20497575> data de consulta 20 de maig de 2022
- Le Média (2019): "Giletes Jaunes: des violences policières jamas vues -David Dufresne", disponible a https://www.youtube.com/watch?v=lp1LoauFhds&ab_channel=LeM%C3%A9dia data de consulta 10 d'agost de 2022
- Le Monde (2019): "«Gilets jaunes»: l'ONU demande à la France d'enquêter sur «l'usage excessif de la force»", disponible a https://www.lemonde.fr/societe/article/2019/03/06/l-ONU-demande-a-la-france-une-enquete-sur-l-usage-excessif-de-la-force-pendant-les-manifestations-de-gilets-jaunes_5432222_3224.html data de consulta 12 d'agost de 2022
- Lewer, Nick (2013): "Introduction" en: *The Future of non-lethal weapons*. Ed: Lewer Nick, Routledge. Nueva York. Pp 1-11
- Lion, Olivier (2009): "Des armes maudites pour les sales guerres? L'emploi des armes chimiques dans les conflits asymétriques", *Stratégique*, n°93-94,95,06, n°1
- Lorinc, John (2020): "Armed and Dangerous How mission creep is turning our cops into warriors", *The Walrus*, disponible a <https://thewalrus.ca/armed-and-dangerous/> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Malone, Sofia (2019): "Le ministère de l'intérieur commande... 1280 LBD à l'usine Alsetex", *Révolution Permanente*, disponible a <https://www.revolutionpermanente.fr/Le-ministere-de-l-interieur-commande-1280-LBD-a-l-usine-Alsetex> data de consulta 22 d'agost de 2022
- Mapping Police Violence (2021): "Police Violence Report 2021", disponible a <https://policeviolencereport.org/> data de consulta 5 d'agost de 2022
- Mayr, Andrea (2015): "Spectacles of military urbanism in online representations of the Elite Squad of the military police of Rio de Janeiro: a multimodal approach", *Social Semiotics*, 25:5, 533-557, DOI: 10.1080/10350330.2015.1046215
- McKeever, Amy (2020): "National Geographic From tear gas to rubber bullets, here's what 'nonlethal' weapons can do to the body", *National Geographic*, disponible a <https://www.nationalgeographic.com/science/article/what-nonlethal-weapons-can-do-to-the-body-george-floyd> data de consulta 24 de maig de 2022
- Milton, Giles (2013): "Winston Churchill's shocking use of chemical weapons", *The Guardian*, disponible a <https://www.theguardian.com/world/shortcuts/2013/sep/01/winston-churchill-shocking-use-chemical-weapons> data de consulta 23 de maig de 2022
- Molnar, Adam (2015): "The geo-historical legacies of urban security governance and the Vancouver 2010 Olympics", *Geographical Journal*, 181(3), 235-241. doi: 10.1111/geoj.12070
- Naciones Unidas (2015): "Less Than Lethal Weapons Public Order Management", *UN Peacekeeping PDT Standards for Formed Police Units 1st edition 2015*.
- Naciones Unidas (2021): "Orientaciones de las Naciones Unidas en materia de Derechos Humanos sobre el empleo de armas menos letales en el mantenimiento del orden", disponible a <https://hchr.org.mx/wp/wp-content/uploads/2021/05/Orientaciones-de-las-Naciones-Unidas-en-materia-de-derechos-humanos-sobre-el-empleo-de-armas-menos-letales.pdf> data de consulta 22 de maig de 2022
- Non Lethal Technologies (2022): Página oficial, disponible a <https://www.nonlethaltechnologies.com/> Fecha de consulta 3 d'octubre de 2022

- Observatorio Ciudadano (2019): "Misión Internacional de Observación de Derechos Humanos entrega resultados y recomendaciones preliminares", disponible a <https://observatorio.cl/mision-internacional-de-observacion-de-derechos-humanos-palacio-de-tribunales-de-justicia-de-santiago/> data de consulta 13 d'agost de 2022
- Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans (1976): "Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos", *Nacions Unides*, disponible a <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> data de consulta 23 d'agost de 2022
- Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans (1979): "Código de conducta para funcionarios encargados de hacer cumplir la ley", *Nacions Unides*, disponible a <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/code-conduct-law-enforcement-officials> data de consulta 5 d'agost de 2022
- Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans (1990): "Principios Básicos sobre el Empleo de la Fuerza y de Armas de Fuego por los Funcionarios Encargados de Hacer Cumplir la Ley", *Nacions Unides*, disponible a <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement> data de consulta 16 d'agost de 2022
- Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans (2019): "France: des experts de l'ONU dénoncent des restrictions graves aux droits des manifestants «gilets jaunes»", *Nacions Unides*, disponible a <https://www.ohchr.org/fr/2019/02/france-un-experts-denounce-severe-rights-restrictions-gilets-jaunes-protesters> data de consulta 22 d'agost de 2022
- Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans (2020): "Orientaciones de las Naciones Unidas en materia de derechos humanos sobre el empleo de armas menos letales en el mantenimiento del orden", *Nacions Unides*, disponible a <https://www.ohchr.org/es/publications/united-nations-human-rights-guidance-less-lethal-weapons-law-enforcement> data de consulta 12 d'agost de 2022
- Omega Research Foundation (2019): "Submission by the Omega Research Foundation on the impact on human rights of the use of less lethal weapons and ammunition technology in the context of assemblies, including peaceful protests ", disponible a <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/RuleOfLaw/PeacefulProtest/CSOs/omega-research-foundation.pdf> data de consulta 14 d'agost de 2022
- Omega Research Foundation (2022b): "Monitoring the use of less lethal weapons in the Sudan Coup (2021)", disponible a <https://omegaresearchfoundation.org/case-studies/monitoring-use-less-lethal-weapons-sudan-coup-2021> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Omega Research Foundation, (2022a): "Burundi: Human Rights Crisis", disponible a <https://omegaresearchfoundation.org/case-studies/burundi-human-rights-crisis> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Ortiz, Diego (2022): "La policía chilena aumentó 23 veces gasto en arsenal no letal para aplacar las protestas de 2019", disponible a <https://el-negocio-de-la-represion.elclip.org/negocio-armas-no-letales-represion-protestas-chile.html> data de consulta 23 d'agost de 2022
- PeeperBall (2022): Página oficial, disponible a <https://pepperball.com/> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Physicians for Human Rights (2012): "Weaponizing Tear Gas" disponible a <https://phr.org/our-work/resources/weaponizing-tear-gas/> data de consulta 25 de setembre de 2022
- Physicians For Human Rights (2012a): "Bahrain authorities 'weaponising' tear gas", BBC, disponible a <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19078659> data de consulta 22 de setembre de 2022
- Physicians for Human Rights (2016): "Lethal in Disguise", disponible a <https://phr.org/our-work/resources/lethal-in-disguise/> data de consulta 20 d'agost de 2022

- Pol, Luciana (2019): "El abuso de armas "menos letales" en Chile", *Open Democracy*, disponible a <https://www.opendemocracy.net/es/democraciaabierta-es/el-abuso-de-armas-menos-letales-en-chile/> data de consulta 19 d'agost de 2022
- Programa de les Naciones Unidas per al Desenvolupament (2017): "Orígenes, cambios y desafíos de la brecha social en Chile", disponible a <https://www.undp.org/es/chile/publications/desiguales-or%C3%ADgenes-cambios-y-desaf%C3%ADos-de-la-brecha-social-en-chile> data de consulta 5 d'agost de 2022
- Rappert, Brian (2004): "A framework for the assessment of non-lethal weapons", *Medicine Conflict and Survival* 20(1):35-54.
- Rheinmetall (2022): "Pyrotechnics; Crowd and Riot Control", disponible a https://www.rheinmetall-defence.com/en/rheinmetall_defence/systems_and_products/weapons_and_ammunition/infantry/pyrotechnics/index.php data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Rocher, Paul (2021): *Gasear, mutilar, someter*, Editorial Katakarak. Pamplona
- Safariland (2022): Página oficial, disponible a <https://safariland.com/> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- Sánchez Becerra Juan Jesús y Martín Vera, Andrés (2021): "Uso legal de las armas. Alternativas a las armas letales", *Unión Sindical de Policía Local y Bomberos de España*, disponible a <https://escuelapolicia.com/wp-content/uploads/2021/03/Uso-legal-de-las-Armas.-Alternativas-a-las-Armas-Letales.pdf> data de consulta 5 d'agost de 2022
- Sautenet, Vincent (2000): "Legal Issues Concerning Military Use Of Non-Lethal Weapons", *Murdoch University Electronic Journal of Law* 7 (2), disponible a <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/MurUEJL/2000/22.html> data de consulta 23 de maig de 2022
- Scroll Staff (2017): "Amnesty International calls for criminal inquiry into use of pump action guns in Kashmir", disponible a <https://scroll.in/latest/850547/amnesty-international-calls-for-criminal-inquiry-into-use-of-pellet-guns-in-kashmir> data de consulta 23 d'agost de 2022
- Shenker, Jack y Harding, Luke (2011): "US firm's teargas used against Tahrir Square protesters", *The Guardian*, disponible a <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/21/tahrir-square-us-teargas-used-egypt> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- SIPRI (2022): "The SIPRI Top 100 Database", disponible a <https://www.sipri.org/databases/armsindustry>
- STOA Panel (2000): "Crowd Control Technologies. (An appraisal of technologies for political control)", disponible a [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/stoa/2000/168394/DG-4-STOA_ET\(2000\)168394_EN\(PAR02\).pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/stoa/2000/168394/DG-4-STOA_ET(2000)168394_EN(PAR02).pdf) data de consulta 15 d'agost de 2022
- Sultanova, Shalha (2013): "Police Scatter Demonstrators in Capital of Azerbaijan", *The New York Times*, disponible a <https://www.nytimes.com/2013/03/11/world/asia/police-scatter-demonstrators-in-capital-of-azerbaijan.html> data de consulta 3 d'octubre de 2022
- The Insight (2022): "Non-Lethal Weapons Market Forecast to 2028 - COVID-19 Impact and Global Analysis By Technology", disponible a <https://www.theinsightpartners.com/pr/non-lethal-weapons-market> data de consulta 25 de maig de 2022
- Trevino-Rangel y otros (2021): "Deadly force and denial: the military's legacy in Mexico's 'war on drugs'", *The International Journal of Human Rights*, 26 (4). pp 567-590

- Unuvar, Umit (2014): "Medical Evaluation of Gezi Cases Human Rights Foundation of Turkey", https://www.academia.edu/8834271/Medical_Evaluation_of_Gezi_Cases_Human_Rights_Foundation_of_Turkey data de consulta 23 d'agost de 2022
- Van Berchem, Mathieu (2019): "Las armas suizas de la policía francesa generan polémica", disponible a https://www.swissinfo.ch/spa/chacelos-amarillos_las-armas-suizas-de-la-polic%C3%ADa-francesa-generan-pol%C3%A9mica/44749778 data de consulta 22 de maig de 2022
- Victor, Vicent (2022): "Enquête sur les Victimes de Violences Policières en Manifestation Rapport 2019-2020 de l'Observatoire des Street-médics portant sur les manifestations « Gilets Jaunes » et « Retraites » du 23 Février 2019 au 14 Mars 2020", *Observatoire des Street.médics*, disponible a <https://obs-medics.org/wp-content/uploads/2022/04/Enquete-sur-les-Victimes-de-Violences-Policieres-en-Manifestation-Observatoire-des-Street-medics-2019-2020.pdf> data de consulta 3 d'agost de 2022
- Washington Post, The (2022): "Fatal Force", disponible a <https://www.washingtonpost.com/graphics/investigations/police-shootings-database/> data de consulta 23 de maig de 2022
- Weapons Law Encyclopedia (2022): "Blinding Laser Weapons", disponible a <http://www.weaponslaw.org/instruments/1995-protocol-on-blinding-laser-weapons> data de consulta 9 d'agost de 2022
- WhoProfits (2022): "Combined Systems (CSI)", disponible a <https://www.whoprofits.org/company/combined-systems-csi/> data de consulta 5 d'octubre de 2022
- Wright, Patterson (2019): "Air Force deploys B-52 missiles that could disable enemy military electronics with high-power microwaves", disponible a <https://www.militaryaerospace.com/rf-analog/article/14033453/air-force-deploys-b52-missiles-that-could-disable-enemy-military-electronics-with-highpower-microwaves> data de consulta 23 de maig de 2022
- Zarc International (2022): Página oficial, disponible a <https://www.zarc.com/default.aspx> data de consulta 2 d'octubre de 2022

INFORME CENTRE DELÀS

Si valoreu les nostres recerques i vols ajudar-nos a mantenir el nostre rigor i independència, pots fer-te soci/a o fer un donatiu escanejant el codi QR o en aquest enllaç:
<http://centredelas.org/fes-te-soci-a/>

CENTRE DELÀS
D'ESTUDIS
PER LA PAU

Amb el suport de:

